

**In goed gezelschap
Van talent tot meester**

SIMONIS & BUUNK
EEN KEUR AAN KUNST

● Van Atelier tot Kunstacademie

Stel: je wilt kunstenaar worden.

Vroeg 1800. Als het in de familie zit, zoals bij de Koekkoeks, bof je. Dan krijg je les van opa, papa, broer of oom. Anders kun je elders in de leer. Schilderateliers. Kunstacademies zijn er nog maar mondjesmaat. Wel tekenscholen zonder schilderlessen.

Lees meer op **pag. 4**

● Romantiek Den Haag

Den Haag is er al vroeg bij. Met de oudste Teekenacademie van ons land (1682). Typisch hofstad: de grote ateliers, Bart van Hove, Andreas Schelfhout, Hendrikus van de Sande Bakhuyzen, Pulchri, samen aan het werk, samen op reis.

Lees meer op **pag. 24**

● Romantiek Amsterdam

Amsterdam is Den Haag niet. Het is er veel losser. En de romantiek ligt er op straat, voor wie haar maar vinden wil. Springer, Eversen, Greive en Rust blinken uit, Fodor verzamelt, Arti et Amicitiae verbreedert. Kunst en vriendschap, ja.

Lees meer op **pag. 42**

● Haagse School

De stadstekenacademie wordt kunstacademie, maar blijft traditioneel. Breitner vlucht naar de hoofdstad. En er wordt steeds meer buiten geschilderd. Onder vrienden. De 'Haagse bent' neemt de wijk naar Oosterbeek, het Barbizon van Nederland.

Lees meer op **pag. 50**

● Amsterdams impressionisme

Amsterdam prijst zich gelukkig. Met August Allebé, docent en directeur aan de Rijksacademie. Een kanjer. Maar ook met vrije, spontane schilders als Breitner, Willem Witsen en Isaac Israëls. Ondertussen wordt Arti behoudend. Sint Lucas frist de boel weer op.

Lees meer op **pag. 66**

● Rotterdamse Academie

Hierdoor tot Hooger. Rotterdam meldt zich. Van Mastenbroek boert goed, Van Voorden wordt chroniqueur, Willem Hussem en Klaas Gubbels geven les, de Academie wordt vernoemd naar Willem de Kooning. Toch wordt de stad nog geen sprankelende kunstestad.

Lees meer op **pag. 80**

● Academie Minerva

Daar is het Hoge Noorden. Groningen. Met Minerva, Pictura, de broertjes Mesdag, Eerelman en later het kleurrijke eigen expressionisme van De Ploeg: Wiegers, Altink, Van der Zee en Martens. Landschappen vooral. Op naar buiten luidt het devies; met ezel en tube.

Lees meer op **pag. 88**

● Samen ieder zijn weg

Het palet: Parijs, de jonge Jan Sluijters, Leo Gestel, Piet Mondriaan, Realisme, Vrij Beelden, CoBrA, actie en reactie. De catalogus geeft een boeiend beeld. Van hoe talent tot meester groeit. En laat zien dat we heel wat meesters in huis hebben.

Lees meer op **pag. 100**

SIMONIS & BUUNK

EEN KEUR AAN KUNST

19e eeuw Notaris Fischerstraat 30
20e eeuw Notaris Fischerstraat 19
Fischerhuis Notaris Fischerstraat 27

Notaris Fischerstraat 30, 6711 BD Ede
+31 (0) 318 652888
info@simonisbuunk.nl

www.simonisbuunk.nl

In goed gezelschap Van talent tot meester

Verkooptentoonstelling

zaterdag 16 december 2017 t/m zaterdag 6 januari 2018

Altijd open: dinsdag t/m zaterdag 11-17 uur en op afspraak

Open zondagen: 17 en 31 december 2017

Gesloten: op maandagen, beide kerstdagen en zondag 24 december

Voor prijzen en informatie:

www.simonisbuunk.nl en op aanvraag

Een collectie schilderijen, aquarellen, tekeningen en beelden uit de 18e, 19e en 20e eeuw waaronder Hollandse romantici en impressionisten, schilders van de Haagse en Amsterdamse School, klassiek modernen, vertegenwoordigers van expressionistische stromingen als de Bergense School en de Groninger Ploeg, nieuwe realisten en abstracten.

In goed gezelschap

In goed gezelschap is de kunstliefhebber, wiens familiestukken en eigen aanwinsten niet slechts ter decoratie of belegging zijn, maar een bijzonder thuisgevoel oproepen. In goed gezelschap zijn wij, samen met familieleden en vertrouwde werknemers altijd omringd door kunst en kunstliefvenden. In goed gezelschap was de kunstenaar, die het vak leerde bij zijn meester, vader, op de academie of van de natuur zelf. Deze catalogus toont een selectie kunstwerken in het gezelschap van kunst uit dezelfde invloedssferen.

Weten hoe een kunstwerk tot stand is gekomen zorgt doorgaans voor extra waardering. Elke kunstenaar is natuurlijk een kind van zijn tijd en ieder kunstwerk kan worden gezien als een reflectie van de tijdsgeest. De kunstenaar drukt een idee uit dat kenmerkend is voor het gedachtegoed van zijn tijd, zoals hoe de dode boom en ruïne van Kruseman (pag. 20) in de romantiek symbool staan voor vergankelijkheid. Hoe de kunstenaar het vak leerde en met welke kunstenaars hij tijdens zijn loopbaan in aanraking kwam zijn uiteraard ook van invloed. Een jonge schilder kreeg bijvoorbeeld privéles van een familielid of begon in het atelier van een meester. Later werd het meer gebruikelijk om klassikaal te leren, lid te worden van een kunstenaarsgezelschap of zelfs helemaal een eigen weg te gaan. Het is van alle tijden dat kunstenaars nieuwe inzichten en technieken integreren in wat voorafgaand aan kunst is geschapen. Zo zijn de abrupt afgesneden voorstellingen van Breitner (pag. 71) en Witsen (pag. 69) ingegeven door de opkomst van de fotografie.

Iets kopen roept een wonderlijk gedragseconomisch verschijnsel op, genaamd het *Endowment Effect*: de persoonlijke waarde van een goed stijgt direct zodra het in je bezit is gekomen. De mens hecht van nature waarde aan bijzondere objecten, zoals bijvoorbeeld de partituren van Mozart. In zijn handgeschreven bladmuziek lijken de muzieknoten nog te vibreren van genialiteit. Voorts verklaart *Attachment Theory* dat het gekochte wordt geïntegreerd in het zelfbeeld van de eigenaar, waarmee het een deel van diens identiteit wordt. Zodra een verbinding gevormd is, kan het verlies ervan zelfs voelen als een bedreiging van de identiteit. Alsof in het object de geest van de maker is verscholen en de eigenaar zich daarmee kan verbinden. Objecten met een geschiedenis lijken nog identiteit van hun vorige eigenaren mee te dragen, zoals bijvoorbeeld een koninklijke herkomst of de belangrijke collectioneur De Geus van den Heuvel (pag. 45 en 56).

Cultureel erfgoed biedt een volk een gemeenschappelijke deler. Daarom is cultureel bewustzijn zo belangrijk. Kunst – en algemene kennis van kunst – is voor de samenleving een bindende en sturende factor. Voor de individuele kunst koper is kunst een kans om het thuisgevoel te verrijken met iets waar de kunstenaar een stukje van zijn ziel in heeft verborgen.

Graag nodigen we u uit in ons gezelschap in Ede,

Frank en Kas Buunk

Van Atelier tot Kunstacademie

Van oudsher leerden schilders in ons land hun vak door samenwerking en verbinding met anderen. Vanaf de middeleeuwen werd binnen het Sint-Lucasgilde vakmanschap zorgvuldig van meester op leerling overgedragen. Hetzelfde gold voor schildersfamilies, waarin het doorgeven van kennis en ervaring aanzien en succes waarborgden. Voor wie niet stamde uit een artistieke familie bestond er in de 17e eeuw ook al de mogelijkheid om in de leer te gaan bij een ervaren, vaak bewonderde schilder. Op een dergelijk atelier waren veelal meerdere leerlingen werkzaam. De leertijd begon met het doen van allerlei klusjes zoals hout schuren, doeken prepareren, kwasten schoonmaken en pigmenten wrijven. Daarna mocht begonnen worden met het echte schilderen, waarbij het niet ongebruikelijk was dat de leerling na verloop van tijd meeschilderde aan het werk van zijn meester. Immers, zeker in de 17e en 18e eeuw was het onderwerp belangrijker dan de emotie of eigen interpretatie van de schilder.

Meester en leerling

In de eerste helft van de 19e eeuw, toen de gildes al niet meer bestonden, was de opleiding van een schilder nog niet veel veranderd. Talentvolle jongemannen werden ofwel door hun vader, oom of broer onderwezen in de kneepjes van het vak of ze doorliepen een leertijd op het atelier van een schilder. Wel werden de leerlingen niet meer vanzelfsprekend ingezet voor hand-en-spandiensten, vermoedelijk omdat er nu leergeld werd betaald. Bekend is bijvoorbeeld dat Johannes Bosboom in 1835 aan Bart van Hove 15 gulden betaalde voor

Barend Cornelis Koekkoek

Middelburg 1803-1862 Kleef (Duitsland)

Studie van kegelende figuren

krijt op gekleurd papier 15,8 x 19,6 cm, gesigneerd linksonder met initialen.

drie maanden schilderles. Maar ook kwamen er in de loop van de eeuw steeds meer kant-en-klare schildersmaterialen op de markt. Zo was verf vanaf ongeveer 1840 in tubes verkrijgbaar. Daar waar nog wel allerlei klusjes verricht werden, zoals door Jacob Maris op het atelier van J.A.B. Stroebeel, had dat als reden dat hij daarmee in zijn onderhoud kon voorzien.

Academies

Heel gebruikelijk was het om het schilderen bij een leermeester te combineren met tekenlessen op een van de vele tekenacademies die ons land rijk was. De oudste academie, die van Den Haag, was opgericht in 1682. Daarna volgden er vele andere

zoals in Leiden (1694), Utrecht (1696), Alkmaar (1697) en Amsterdam in 1817. En tenslotte werd in vrijwel iedere plaats van betekenis tekenonderwijs gegeven. Op deze tekenscholen, die openstonden voor zowel aankomende kunstenaars als liefhebbers, werd naar voorbeeld van de Franse academies onderwezen in het natekenen van voorbeelden zoals prenten en gipsen afgietsels van beelden uit de klassieke oudheid. Door de gevorderde leerlingen werd er getekend naar levend (naakt)model. Naarmate de eeuw vorderde waren de academies gedwongen hun koers te wijzigen door toenemende kritiek op het rigide naleven van het klassieke ideaal. Het werd mogelijk om ook overdag lessen op de

academie te volgen en het lespakket van verschillende academies breidde zich uit. Ook schilderen behoorde daartoe, al kwam dat in Den Haag langzamer van de grond dan in Amsterdam, waar het vak onder August Allebé serieus in het lesprogramma werd opgenomen. Door dit alles werd de rol van de academies in de opleiding van kunstenaars steeds groter en raakte de atelieropleiding in de loop van de 19e eeuw uiteindelijk in onbruik.

Schilderende vrouwen

Voor meisjes met artistiek talent stond lange tijd alleen de leerweg via familie open. Toegang tot de academie of ateliers hadden ze niet. Als ze veelbelovend waren konden zij met schilderen in hun onderhoud voorzien, zoals Henriëtte Ronner-Knip, Gerardine van de Sande Bakhuyzen en Margaretha Roosenboom. Maar dat was in de 19e eeuw slechts voor enkelen weggelegd. Pas in 1871 (Den Haag) en 1872 (Amsterdam) en al eerder in Groningen kregen vrouwen, zij het nog in beperkte mate, toegang tot het academietoelating.

Vaak begon het schilderen al op zeer jonge leeftijd. Over Henriëtte Ronner-Knip gaat het verhaal dat zij vanaf haar 11e jaar op haar vaders atelier werkte. De nadruk werd daar gelegd op de uitwerking van details, uitgebalanceerde compositie en evenwicht tussen licht en donkerpartijen. Een manier om gelijkgestemden te ontmoeten en werk te verkopen boden vanaf 1808 de Tentoonstellingen van Levende Meesters. Deze werden naar voorbeeld van de Franse 'Salon' jaarlijks gehouden, beurtelings in Amsterdam en Den Haag.

Een belangrijke plek om met vakgenoten te verbreed en bekendheid te krijgen waren ook de kunstenaarsgenootschappen, die in tegenstelling tot de academies open stonden voor schilderessen. Hier werden kunstbesprekingen gehouden en er werd de mogelijkheid geboden om te tekenen naar model, waar door velen gebruik van werd gemaakt.

Schildersfamilies

Beroemde en productieve schildersfamilies in de 19e eeuw waren de families Knip, Hulk, Spohler, Van de Sande Bakhuyzen, Schelfhout en Koekkoek. De Koekkoekfamilie was uitzonderlijk rijk aan talenten. Stamvader Johannes Hermanus gaf zijn talent door aan vier kinderen, zeven kleinkinderen en achterkleinkinderen en bestreek daarmee vrijwel de hele 19e eeuw. Lag zijn oorsprong in Zeeland, jongere generaties trokken naar Amsterdam, Hilversum en omstreken. De beroemdste zoon, landschapschilder Barend Cornelis, trok in 1834 vanuit Het Gooi naar het Duitse Kleef, waar hij in 1841 een tekenacademie oprichtte waarvoor zich talloze leerlingen aanmeldde. Zijn opvattingen over penseelvoering, compositie en techniek werden in praktijk gebracht door de door Koekkoek geleide romantische schildersbent waartoe onder anderen Willem Bodeman, J.B. Klombeck en F.M. Kruseman behoorden. Bodeman, maar drie jaar jonger dan Barend Cornelis, had al in 1826 les gehad van Koekkoek in Amsterdam en Hilversum. Ook Kruseman had B.C. Koekkoek vermoedelijk in Hilversum leren kennen. Hij trok niet mee naar Kleef, maar bleef wel zijn hele leven de lessen van Koekkoek in praktijk

brenge in zijn romantische zomer- en winterlandschappen. Klombeck was de meest hunkvaste leerling van Koekkoek. Hij werd geboren in Kleef, werd leerling in Kleef en was een van de meest prominente navolgers.

Otto Willem Albertus 'Albert' Roelofs

Schaarbeek (België) 1877-1920 Den Haag

Naaktstudie van man op de rug gezien

zwart en wit krijt op papier 34,2 x 17,2 cm.

Herkomst:

coll. Albert Roelofs; erven Albert Roelofs.

Josephus Augustus Knip

Tilburg 1777-1847 Berlicum

Italiaans landschap met figuren op een landweg

gouache op papier 49,5 x 71,5 cm.

Herkomst:

veiling Christie's, New York, 1 okt. 1996, lotnr. 249;

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 1997; part.

coll. Apeldoorn.

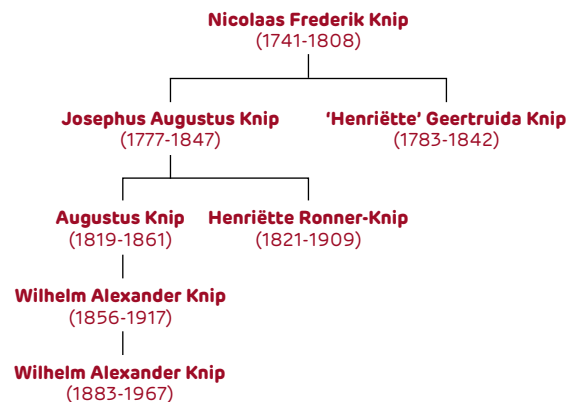
'Henriëtte' Geertruida Knip

Tilburg 1783-1842 Haarlem

Boeket rozen op de bosgrond

olieverf op doek 36,3 x 42,7 cm.

SCHILDERSFAMILIE KNIP

Henriëtte Ronner-Knip

Amsterdam 1821-1909 Brussel

Moederkat met spelende kittens

olieverf op doek 60,5 x 48,5 cm,
gesigneerd linksonder.

Abraham Hulk

Londen 1813-1897 Zevenaar

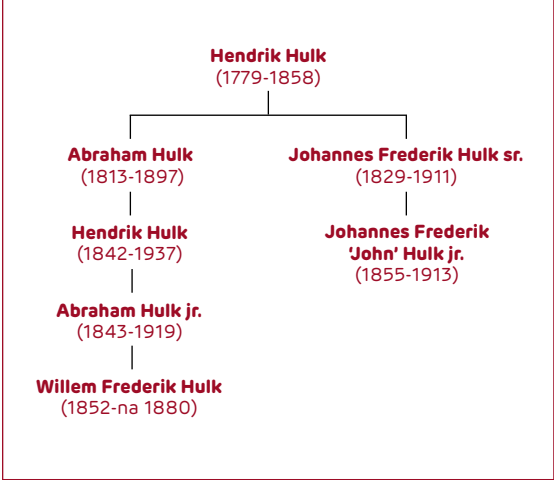
Vissersboten in een hevige bries voor de haven

olieverf op paneel 36,5 x 53,5 cm, gesigneerd linksonder.

Zelfportret van Abraham Hulk.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

SCHILDERSFAMILIE HULK

Johannes Frederik Hulk sr.

Amsterdam 1829-1911 Haarlem

Stadsgezicht met figuren

olieverf op doek 66,7 x 82,5 cm.

Johannes Frederik 'John' Hulk jr.

Amsterdam 1855-1913 Vreeland

Vossenjacht

aquarel op papier 27,3 x 43,5 cm, gesigneerd linksonder.

Hendrik Hulk

Amsterdam 1842-1937 Haarlem

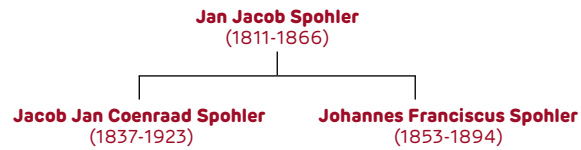
Uitzeilende brik en raderstoomboot bij een zeepier

olieverf op paneel 17,3 x 26,8 cm, gesigneerd rechtsonder.

Jan Jacob Spohler, 38 jaar oud, door J.L. Cornet, 1849. Afbeelding: Rijksmuseum, Amsterdam.

SCHILDERSFAMILIE SPOHLER

Jacob Jan Coenraad Spohler

Amsterdam 1837-1923

Zeilschepen op een zomerse rivier

olieverf op paneel 38,7 x 52,4 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '58.

Herkomst:

Kunsthandel Pieter A. Scheen, 's-Gravenhage, ca. 1950; mr. A.F. Lodeizen, Wassenaar; mevr. N.M. Bravo-Lodeizen Gijswijt, Bilbao, Spanje.

Johannes Franciscus Spohler

Rotterdam 1853-1894 Amsterdam

Stadsgezicht met boogbrug en roeiboot

olieverf op paneel 19 x 14,8 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

part. bezit Groot-Brittannië.

Jan Jacob Spohler

Nederhorst den Berg 1811-1866 Amsterdam

Schaatsplezier op een vaart bij een molen

olieverf op paneel 39,2 x 55,3 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

coll. Guillaume Campo, Antwerpen, België; coll. P.D. Ketellappers, Brussel/Triest, Italië, 1972.

Gerardine Jacoba van de Sande Bakhuyzen

Den Haag 1826-1895

Herfstboeket met wilde viooltjes op de bosgrond

olieverf op paneel 24,8 x 36,6 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

veiling Christie's, Amsterdam, 26 april 1983, lotnr. 61, aldaar verworven door de vader van de vorige eigenaar.

SCHILDERSFAMILIE VAN DE SANDE BAKHUYZEN

Hendrikus van de Sande Bakhuyzen
(1795-1860)

Gerardine Jacoba van de Sande Bakhuyzen (1826-1895) **Julius Jacobus van de Sande Bakhuyzen** (1835-1925)

Hendrikus van de Sande Bakhuyzen,
De schilder zelf, schilderend in een weide, 1850.
Afbeelding: Rijksmuseum, Amsterdam.

Hendrikus van de Sande Bakhuyzen

Den Haag 1795-1860

Rustend vee in een rivierlandschap

olieverf op paneel 79,9 x 102,4 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1840.

Dit werk is verkocht en bevindt zich in particulier bezit.

Julius Jacobus van de Sande Bakhuyzen

Den Haag 1835-1925

Parklandschap met elegant gezelschap

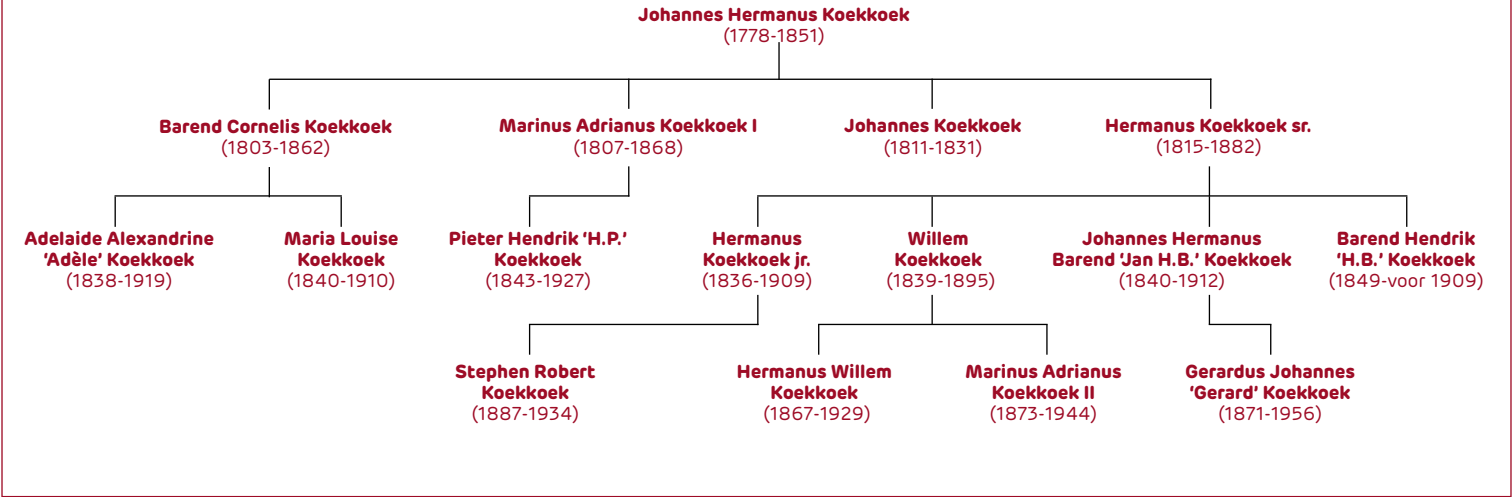
olieverf op doek op paneel 26,7 x 35 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:
part. bezit Duitsland.

Johannes Hermanus Koekkoek, door J.C. Hamburger.
Afbeelding: Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

SCHILDERSFAMILIE KOEKKOEK

Aan de rand van de oude hertogstad Kleef staat een bijzonder classicistisch monument dat sinds 1960 dient als stadsmuseum met voornamelijk Kleefse romantische schilderkunst. Het was Barend Cornelis Koekkoek (1803-1862), die in 1847 dit fraaie kunstenaarspaleis liet bouwen, evenals de in de tuin hooggelegen ateliertoren Belvédère. Tussen Simonis & Buunk en het Museum B.C. Koekkoek-Haus groeide met directeur Guido de Werd sinds de jaren 80 een vertrouwde band met samenwerking en tentoonstellingen in Ede en Kleef. Sinds 2012 is Frank Buunk lid van het bestuur.

Johannes Hermanus Koekkoek

Veere 1778-1851 Amsterdam

Schipbreuk bij de Tsaarsbank, Zuid-Afrika, met in de verte de Tafelberg

olieverf op paneel 57,4 x 82,8 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1824 (vaag).

Herkomst:
part. bezit Frankrijk.

Hermanus Koekkoek

Middelburg 1815-1882 Haarlem

Laverende tjalk en brik voor de kust

olieverf op doek 55,6 x 75,4 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1858.

Herkomst:
part. bezit Duitsland.

Willem Koekkoek

Amsterdam 1839-1895 Nieuwer-Amstel (thans Amstelveen)

Straatje achter de kerk

olieverf op doek op paneel 38,3 x 29,5 cm, gesigineerd linksonder.

Willem Koekkoek

Amsterdam 1839-1895 Nieuwer-Amstel (thans Amstelveen)

Hollands stadje met figuren op het ijs

olieverf op paneel 18,7 x 23,6 cm, gesigineerd rechtsonder.

Johannes Hermanus Barend 'Jan H.B.' Koekkoek

Amsterdam 1840-1912 Hilversum

Het binnenvaren van de haven

olieverf op paneel 12,2 x 18,4 cm, gesigineerd linksonder en verso gedateerd 1889.

Met verso authenticiteitsverklaring van de schilder op etiket: 'Dit schilderij [...] de hoek van Holland is door mij ondergetekende vervaardigd, Hilversum 1889, Jan H.B. Koekkoek'.

Barend Cornelis Koekkoek

Middelburg 1803-1862 Kleef (Duitsland)

Ijsvermaak op de rivier

olieverf op paneel 31,4 x 43,9 cm, gesigeneerd rechtsonder en gedateerd 1827.

Herkomst:

kolonel W.J. Alt, Queen's Gate, Londen; veiling Christie's, Londen, 2 maart 1878, lotnr. 111 (als 'A scene in Holland, with a frozen river and numerous figures'); J. van Groeningen, Amsterdam; K. Fromm, Wassenaar; veiling Mak van Waay, Amsterdam, 18 jan. 1955, lotnr. 241 (met afb., als 'Ijsvermaak op de rivier. Op de achtergrond een grote stad (Arnhem?)'), aldaar gekocht door de vorige eigenaar.

Literatuur:

F. Gorissen, *B.C. Koekkoek 1803-1862. Werkverzeichnis der Gemälde*, Düsseldorf 1962, cat.nr. 47/30-1 (met afb., foutief gedateerd 1847); tent.cat. Kleef, Museum B.C. Koekkoek-Haus, *Tentoonstelling B.C. Koekkoek (1803-1862)*, 1962, cat.nr. 55; Harry Otten e.a., *Hollandse wolkenluchten, een onvergelykbaar schouwspel*, Utrecht/Antwerpen 2009, afb. in kleur pag. 98.

Tentoonstelling:

Kleef, Duitsland, Museum B.C. Koekkoek-Haus, *Tentoonstelling B.C. Koekkoek (1803-1862)*, juni-sept. 1962; Kleef, Duitsland, Museum B.C. Koekkoek-Haus, *B.C. Koekkoek - Im Kreis der Romantik*, april-sept. 2012; Museum Hilversum, *'t Gooi - Beeld van het landschap*, sept. 2013-jan. 2014.

Marinus Adrianus Koekkoek I

Middelburg 1807-1868 Amsterdam

Reizigers en vee langs de bosrand

olieverf op paneel 26,5 x 35,9 cm, gesigeneerd linksonder.

Frederik Marinus Kruseman

Haarlem 1816-1882 Sint-Gillis (Brussel)

Heuvellandschap met de ruïne van Brederode

olieverf op paneel 24 x 30,9 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1853.

Met verso authenticiteitsverklaring van de schilder op etiket: 'Je sous-signé déclare d'avoir peint le tableau ci-contre représentant un Eté, F.M. Kruseman'.

Herkomst:

coll. D. Festetics de Tolna, Aerdenhout.

Geregistreerd door dr. Jan de Meere onder nummer GZ/53/11.

Johann Bernard Klombeck

Kleef (Duitsland) 1815-1893

Boommrijk winterlandschap met schaatsters

olieverf op paneel 38,7 x 53,6 cm,
gesigeneerd rechtsonder.

Herkomst:
part. bezit Duitsland.

Johannes Tavenraat

Rotterdam 1809-1881

Heuvellandschap met grote boom

olieverf op paneel 10,9 x 17,4 cm, gesigeneerd linksonder
en gedateerd 1848.

Herkomst:
coll. A.M.J.M. de Werd (1906-1977), Oss, oud-conservator
Museum Jan Cunen; coll. mevr. B. Meijs-de Werd.

Literatuur:
tent.cat. *Johannes Tavenraat (1809-1881)*, Kleef,
Städtisches Museum Haus Koekkoek/Dordrecht,
Dordrechts Museum/s-Gravenhage, Pulchri Studio, 1981,
cat.nr. 57 (met afb. pag. 65).

Tentoonstelling:
Johannes Tavenraat (1809-1881), Kleef, Duitsland,
Städtisches Museum Haus Koekkoek, sept.-nov.
1981/Dordrecht, Dordrechts Museum, nov. 1981-jan.
1982/s-Gravenhage, Pulchri Studio, jan.-febr. 1982.

Frederik Marinus Kruseman

Haarlem 1816-1882 Sint-Gillis (Brussel)

Winterlandschap met schaatsers en houtsprokkelaars bij een ruïne

olieverf op paneel 58,5 x 79,2 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1845.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2003; part. coll. België.

Literatuur:

tent.cat. Ede, Kunsthandel Simonis & Buunk, *De familie Koekkoek: Vier generaties schildertalent*, 2003, afb. in kleur pag. 38.

Tentoonstelling:

Ede, Kunsthandel Simonis & Buunk, *De familie Koekkoek: Vier generaties schildertalent*, nov.-dec. 2003.

Willem Bodeman

Amsterdam 1806-1880 Bussum

Winterlandschap met schaatsers en houtsprokkelaars

olieverf op doek 43 x 54 cm, gesigneerd middenonder en rechtsonder en gedateerd '38 en 1838.

Herkomst:

part. bezit België.

Detail

Nicolaas Johannes Roosenboom

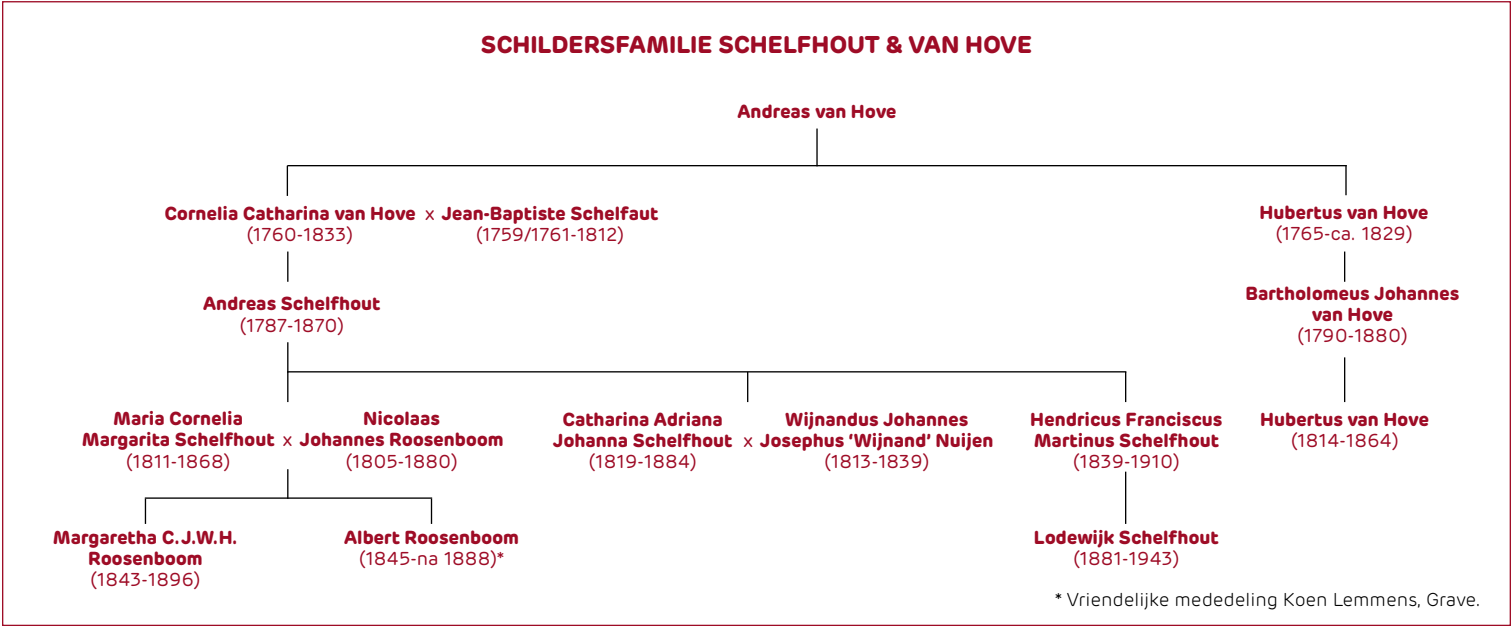
Schellingwoude (Ransdorp)
1805-1880 Assen

*Ijsgezicht met schaatsers en
paardenslee bij een molenruïne,
rechts een stoomtrein*

olieverf op paneel 29,4 x 43,7 cm,
gesigneerd rechtsonder en te
dateren ca. 1850-1855.

Herkomst:
part. bezit België.

SCHILDERSFAMILIE SCHELFHOUT & VAN HOVE

Albert Roosenboom

Brussel 1845-na 1888

Het eerste portret

olieverf op doek 55 x 37,6 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

part. bezit België.

**'Margaretha' Cornelia Johanna Wilhelmina
Henriëtta Roosenboom**

Den Haag 1843-1896 Voorburg

Klimrozen op een Spaanse gitaar

olieverf op doek 110,8 x 75,9 cm.

Herkomst:

part. bezit Zuid-Afrika.

Bartholomeus Johannes van Hove,
door E. Verboeckhoven, 1828.
Afbeelding: Teylers Museum, Haarlem.

De 'Haagsche Teeken-academie' was de oudste academie van ons land, opgericht in 1682 nadat een aantal jaren daarvoor enkele Haagse schilders uit het Sint-Lucasgilde waren gestapt. Deze zelfbewuste schilders vonden dat de ambachtelijke achtergrond van vele van de gildeleden geen recht deed aan hun artistieke status als kunstenaar. In de zo nu en dan roerige politieke tijden die volgden werd de academie tweemaal voor langere tijd gesloten, maar na 1814, onder Willem I, gaat de tekenacademie weer open voor jonge kunstenaars met talent. Vooral na het samengaan met de School voor Burgerlijke Bouwkunde in 1821 breken betere tijden aan. In 1839 verrijst aan de Prinsessegracht een academiegebouw in Griekse stijl, geheel passend bij de nieuwe status van het instituut. Het onderwijs op deze Haagse academie was georganiseerd naar voorbeeld van de Franse academie. De praktische lessen bestonden vooral uit het natekenen van voorbeelden, zoals prenten en gipsen afgietsels van klassieke beelden en bouwfragmenten. Door de gevorderden werd er getekend naar naaktmodel om houding en

anatomie onder de knie te krijgen. De romantische schilder Bart van Hove leidde op de academie de zogenaamde grootpleisterklas (alleen 's avonds) en ook de landschapschilder Andreas Schelfhout gaf er tekenles. Beiden hadden op hun eigen atelier leerlingen die het schilderen wilden leren. Een derde atelier met veel leerlingen in Den Haag was dat van Hendrikus van de Sande Bakhuyzen.

Het is duidelijk dat de academie in het begin van de 19e eeuw goed aangeschreven stond. Vrijwel alle talentvolle jonge Haagse schilders uit de periode 1830-1840 kregen er wel voor korte of langere tijd les. Charles Rochussen stond er bijvoorbeeld ingeschreven, evenals P.G. Vertin. Samuel Verveer bezocht de tekenacademie voordat hij in de leer ging bij Bart van Hove terwijl Wijnand Nuijen, J.F. Hoppenbrouwers en C.P. 't Hoen tegelijkertijd de tekenacademie bezochten en schilderlessen kregen op het atelier van Schelfhout. Ook J.B. Jongkind combineerde bijvoorbeeld zijn lessen op de academie met schilderles op het atelier van deze meester. Dat de academie allerlei soorten leerlingen had blijkt uit Everhardus Koster, die tekenles had bij Van Hove omdat hij scheepswerktuigbouwkundige wilde worden. Van Hove zag echter een schilder in hem en Koster ging bij hem in de leer. Hij ontwikkelde zich tot een knap schilder en aquarellist van zee- en riviergezichten.

De grote Haagse schilderateliers

De meest vooraanstaande schilderateliers in Den Haag waren die van Bart van Hove, Andreas Schelfhout en Hendrikus van

de Sande Bakhuyzen. Hun leerlingen, uitzonderingen daargelaten, bepaalden voor een groot deel het gezicht van het Nederlandse romantische landschap en legden de basis voor de Haagse School. Alledrie waren het uitstekende leermeesters. Van hen was Schelfhout de meest gezaghebbende. Het boslandschap, waarin eeuwenoude eiken domineerden, was en bleef het domein van B.C. Koekkoek met zijn familie en leerlingen, die niet gebonden waren aan een vaste plaats, maar vooral in Amsterdam en omstreken woonden en werkten. Louis Meijer, een van de beroemdste romantische zeeschilders van zijn tijd, vestigde zich in 1851 op het toppunt van zijn roem in Den Haag.

Bart van Hove

Van Hove, ook wel de nestor van de Hollandse romantische school genoemd, liep samen met zijn neef Andreas Schelfhout voorop in de artistieke ontwikkelingen van zijn tijd. Hij schilderde gefantaseerde stadsgezichten, maar ook voorstellingen met herkenbare gebouwen. Van Hove was in de leer geweest op het atelier van de Haagse schilder-decorateur Johannes Breckenheimer, waar het schilderen op groot formaat van stadsgezichten en landschappen dagelijks werk was voor de leerlingen. Zijn neef Andreas Schelfhout was daar ook in de leer, evenals Antonie Waldorp. In 1928 volgde Van Hove zijn leermeester op als schilder-decorateur van de Haagse Koninklijke Schouwburg. Daarnaast had hij toenemend succes als schilder van stadsgezichten. Behalve geroemd schilder

moet hij een goede pedagoog geweest zijn die veel leerlingen opnam in zijn atelier en deze soms in de schouwburg liet werken aan operadecors.

Zijn belangrijkste leerlingen waren: Philip Sadée, Johannes Bosboom, Samuel Verveer, Huib van Hove, Everhardus Koster, J.H. Weissenbruch, Johannes Destrée, Charles Leickert, P.G. Vertin, J.A.B. Stroebel en Cornelis Westerbeek. Leickert, die goed bevriend was met Verveer en Rochussen, was enige tijd in de leer bij Van Hove, werkte daarna nog even samen met Wijnand Nuijen en belandde na diens dood bij Nuijens schoonvader Andreas Schelfhout. In 1849 trok hij naar Amsterdam, waar hij met Rochussen een atelier deelde bij de Kalverstraat.

Andreas Schelfhout

Schelfhout was in zijn tijd een van de beroemdste Nederlandse schilders van vooral geïdealiseerde zomer- en wintergezichten, strandgezichten en enkele marines. Het meest geroemd werd hij om zijn ijsgezichten. Zó geliefd was zijn werk, dat hij met B.C. Koekkoek tot de best betaalde kunstenaars van zijn tijd behoorde. Van Schelfhout is bekend dat hij zijn leerlingen aanraade om naar buiten te gaan en direct naar de natuur schetsen te maken. Deze figuurstudies, compositietekeningen en landschapsschetsen konden dan weer gebruikt worden als een soort 'archief' van motieven voor hun schilderijen. Zijn belangrijkste leerlingen waren: J.W. van Borselen, J.G. Hans, C.P. 't Hoen, Charles Leickert, L.J. Kleijn, J.F. Hoppenbrouwers,

J.B. Jongkind en schoonzonen Wijnand Nuijen en N.J. Roosenboom.

Hendrikus van de Sande Bakhuyzen

Van de Sande Bakhuyzen, goede vriend van Schelfhout, was beroemd om zijn geïdealiseerde Hollandse landschappen met vee. Willem Roelofs volgde slechts één jaar lessen bij hem, die echter zeer belangrijk waren voor zijn verdere ontwikkeling. Van de Sande Bakhuyzen liet hem schetsen maken naar werk van 17e-eeuwse landschapsschilders als Berchem en Cuyp en raadde hem aan om buiten ter plaatse te schetsen in de natuur. Belangrijkste leerlingen waren: Huib van Hove, Pieter Stortenbeker, F.P. ter Meulen, C. Immerzeel, J.J. van der Maaten, W. Valter, J.J. Heppener, de neven Jan Frederik en Willem Anthonie van Deventer en zoon Julius van de Sande Bakhuyzen. Julius groeide op met schetsen en tekenen in en rond Den Haag, kreeg al jong schilderles van zijn vader en volgde daarnaast lessen aan de tekenacademie. Daar raakte hij bevriend met Philip Sadée en W.C. Nakken. Tussen 1840 en 1870 verbleef hij in Oosterbeek in de kring van J.W. Bilders, Mauve en de gebroeders Maris. Daarna bleven in zijn landschappen stemming en atmosfeer een grote rol spelen.

De Haagse schildersbent

Zowel op de tekenacademie als op de ateliers leerden de leerlingen elkaar kennen en ontstonden er hechte vriendengroepen. Het moet er vrolijk aan toe gegaan zijn. Zo deelden rond 1835 Nuijen, Waldorp en Verveer niet alleen

een atelier in Den Haag, maar ontmoetten ze elkaar en andere leden van de Haagse schildersbent ook regelmatig in het Franse Koffiehuis aan het Plein. Ook werkten ze samen. Verveer stoffeerde rond 1851 zeegezichten van Louis Meijer en Petrus Schiedges, stadsgezichten van Vertin en landschappen van Hoppenbrouwers. Rochussen voorzag werk van zijn vrienden Vertin en Hoppenbrouwers af en toe van stoffage en voor laatstgenoemde schilderden Schelfhout en David Bles ook af en toe de figuren. Er werd ook samen gereisd om inspiratie op te doen. In 1833 maakten Waldorp en Nuijen samen een studiereis langs de Rijn in Duitsland, naar Frankrijk en België. In 1843 maakte het vriendengezelschap Schelfhout, J.J. Moerenhout, Hoppenbrouwers en Herman ten Kate een reis naar Brussel en een jaar later vertoefden Leickert, Vertin, Hoppenbrouwers, Stroebel en Verveer kortstondig in Parijs. Verveer maakte in 1837 samen met Johannes Bosboom een studiereis naar Parijs en Normandië.

Andreas Schelfhout,
door A.J. Ehnle, 1854.

Andreas 'Andries' Schelfhout

Den Haag 1787-1870

Een smak en een raderstoomboot op zee

olieverf op paneel 67,6 x 90,6 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1845.

Herkomst:

Kunsthandel Pieter A. Scheen, 's-Gravenhage, ca. 1950; mr. A.F. Lodeizen, Wassenaar; mevr. N.M. Bravo-Lodeizen Gijswijt, Bilbao, Spanje.

Literatuur:

Cyp Quarles van Ufford, *Andreas Schelfhout (1787-1870). Landschapschilder in Den Haag*, Leiden 2009, pag. 161, n. 96.

'Charles' Henri Joseph Leickert

Brussel 1816-1907 Mainz (Duitsland)

Ijsgezicht met schaatsers, kooplui en een vastgevroren schip

olieverf op doek 60,4 x 84,8 cm, gesigneerd rechtsonder en te dateren 1855-1862.

Herkomst:

part. coll. Oostenrijk.

Johan Barthold Jongkind

Lattrop 1819-1891 La Côte-Saint-André (Frankrijk)

Molen bij zonsondergang bij Overschie

olieverf op doek 42,3 x 56,2 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1859.

Herkomst:

coll. Théophile Bascle, Bordeaux, Frankrijk; veiling Hôtel Drouot, Parijs, 23 nov. 1978, lotnr. 29, daar gekocht door Madrenas; veiling Germann, Zürich, Zwitserland, 30 mei 1979, lotnr. 33 (met afb.); Kunsthandel Gebr. Douwes, Amsterdam, 1979-1980, inv.nr. GD 9399; part. coll. Verenigde Staten; Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2000; part. bezit Nederland.

Literatuur:

tent.cat. Londen, Douwes Fine Art, *Opening exhibition*, 1980, cat.nr. 25 (met afb. in kleur); A. Stein, S. Brame, F. Lorenceau, J. Sinizergues, *Catalogue critique de l'Oeuvre de Jongkind, Volume 1: Peintures*, Parijs 2003, pag. 128, cat. nr. 225 (met afb. in kleur); Ton den Boon, *Hollandse luchten*, Nijmegen 2006, afb. pag. 36 en 37; Antoon Erftemeijer, *Zó Hollands. Het Hollandse landschap in de Nederlandse kunst sinds 1850*, Haarlem 2011, afb. in kleur pag. 18.

Tentoonstelling:

Londen, Douwes Fine Art, *Opening exhibition*, maart-april 1980; Haarlem, Frans Hals Museum/De Hallen, *Zó Hollands. Het Hollandse landschap in de Nederlandse kunst van 1850 tot heden*, juni-sept. 2011.

Met echtheidsverklaring door A. Stein, Parijs, 15 oktober 1998, nr. 1859-12.

Andreas 'Andries' Schelfhout

Den Haag 1787-1870

Figuren op een bevroren vaart

olieverf op paneel 10,6 x 9,3 cm, gesigneerd linksonder.

Andreas 'Andries' Schelfhout

Den Haag 1787-1870

Schaatspret op een bevroren rivier

olieverf op doek 65,3 x 93,1 cm, gesigneerd linksonder en te dateren ca. 1850-1860.

Herkomst:

part. coll. Amsterdam; veiling Sotheby Mak van Waay, Amsterdam, 3 maart 1975, lotnr. 507; part. bezit Duitsland.

Literatuur:

W. Laanstra, *Andreas Schelfhout 1787-1870*, Amsterdam 1995, pag. 159, cat.nr. 65-2; Leontine van de Stadt, *Nederland in 7 overstromingen*, Zutphen 2013, pag. 68, afb. 7 (in kleur); Sebastiaan Cobelens, Michiel Plomp, Pieter Roelofs, *Echte winters. Het winterlandschap in de negentiende eeuw*, Bussum 2015, afb. 40 (in kleur); tent.cat. Inge Bobbink e.a., *Wild van water: De kunst van genieten*, Zwolle 2016, afb. in kleur pag. 84.

Tentoonstelling:

Haarlem, Teylers Museum, *Echte winters*, nov. 2015-maart 2016; Enkhuizen, Zuiderzeemuseum, *Wild van water: De kunst van genieten*, mei-aug. 2016.

Nicolaas Johannes Roosenboom

Schellingwoude (Ransdorp) 1805-1880 Assen

Schaatsers en slede in een weids landschap

Figuren op het ijs bij naderende storm

beide: olieverf op paneel 16 x 21,9 cm.

Herkomst:

coll. A.M.J.M. de Werd (1906-1977), Oss, oud-conservator Museum Jan Cunen; coll. mevr. B. Meijs-de Werd.

De schilderijtjes zijn afzonderlijk te koop.

Lodewijk Johannes Kleijn

Loosduinen 1817-1897 Den Haag

Winterlandschap met ijsvermaak

olieverf op paneel 53,8 x 80,7 cm.

Herkomst:

part. bezit Groot-Brittannië.

Lodewijk Johannes Kleijn

Loosduinen 1817-1897 Den Haag

Panoramisch gezicht op Delft

olieverf op paneel 43,5 x 60,7 cm, gesigeneerd rechtsonder.

Herkomst:

part. bezit Nederland, 2002.

De Telegraaf, 'Meesterwerkje bijna bij vuilnis', 2002.

Lodewijk Johannes Kleijn

Loosduinen 1817-1897 Den Haag

Markt in een stad

olieverf op doek 86,5 x 70,1 cm,
gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

veiling Mak van Waay, Amsterdam,
8 sept. 1973, lotnr. 100 (met afb.);
part. bezit Nederland, daarna door
vererving in bezit gekomen van de
vorige eigenaar.

Bartholomeus Johannes 'Bart' van Hove

Den Haag 1790-1880

Zonnig stadsgezicht

olieverf op paneel 61,7 x 82,5 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1840.

Herkomst:

Richard Green Fine Paintings, Londen, inv.nr. AT 95; part. coll. New York, Verenigde Staten.

Literatuur:

Pieter A. Scheen, *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, 's-Gravenhage 1969, afb. 156.

Salomon Leonardus 'Samuel' Verveer

Den Haag 1813-1876

De Merwede voor Woudrichem met raderboot en veerpont

olieverf op doek 76 x 102,3 cm, gesigineerd rechtsonder en gedateerd '51.

Herkomst:

coll. J. Brinkhuysen, 1862; veiling Frederik Muller & Cie., Amsterdam, 5-11 mei 1953, lot 444; Kunsthandel Pieter A. Scheen, 's-Gravenhage, 1953; coll. MEGA (NV Maatschappij voor Electriciteit en Gas), Limburg, 1994.

Literatuur:

tent.cat. Brussel, *Salon*, 1851, cat.nr. 1383 (als 'Le bateau à vapeur, près de la Haye'); J.G.A. Luthereau, *Revue de l'exposition générale de Bruxelles*, Brussel 1851, pag. 91; tent.cat. Londen, *International Exhibition*, 1862, cat.nr. 1336 (als 'Stopping the Steamer at Woudrichem'); J.A. van Eijk, 'De Wereldtentoonstelling te Londen in 1862', *De Volksvlijt* 10 (1863) pag. 165; J. Gram, 'Salomon Leonardus Verveer', *De Kunstchronijk* 17 (1876), pag. 92; tent.cat. Groningen, *Pictura, Collectie Pieter A. Scheen*, 1953, pag. 27, cat.nr. 37 (met afb.); tent.cat. Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal, *Tussen Romantiek en Haagse School: Landschappen uit het midden van de vorige eeuw*, 1953, pag. 20, cat.nr. 53; H.C. de Bruijn, 'Per veerpont van romantiek naar Haagse School', *Antiek* 4 (1992) pag. 180, afb. pag. 82; John Sillevs e.a., *Licht, lucht en water*, Zwolle 1993, pag. 118-119 (met afb. in kleur); H.C. de Bruijn, 'De Oostpoort te Delft. Variaties op een favoriet motief. Schilderijen van Ch.H.J. Leickert en S.L. Verveer', *Antiek* 6 (1997); Nelly de Zwaan, *Nederland uit de kunst: 365 dagen kijken en lezen*, Warnsveld 2005, 2 juli (met afb. in kleur); Christaan Lucht e.a., *De gebroeders Verveer. Haagse meesters van de romantiek*, Zutphen 2015, pag. 60 en pag. 63, afb. 43 (in kleur).

Tentoonstelling:

Brussel, *Salon*, 1851; Londen, *International Exhibition*, 1862; Groningen, *Pictura, Collectie Pieter A. Scheen*, nov. 1953; Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal, *Tussen Romantiek en Haagse School: Landschappen uit het midden van de vorige eeuw*, dec. 1953-jan. 1954; 's-Hertogenbosch, Noordbrabants Museum, *Licht, lucht en water. De verloren idylle van het riviergezicht*, dec. 1993-april 1994; Amsterdam, Joods Historisch Museum, *Haagse meesters van de romantiek. De gebroeders Verveer herontdekt*, juli-nov. 2015.

Alexander Hugo Bakker Korff

Den Haag 1824-1882 Leiden

La Gazette du matin

olieverf op paneel 15 x 12,6 cm, gesigineerd rechtsonder en gedateerd '68.

Herkomst:

coll. H. Roelofs Heyrmans, Den Haag; veiling Boussod, Valadon & Cie, Den Haag, 9 mei 1902, lotnr. 4; coll. K.K. van Hoffen, Utrecht; coll. mevrouw S. Stahl-van Hoboken.

Petrus Gerardus Vertin / Charles Rochussen

Den Haag 1819-1893 / Rotterdam 1814-1894

Gezicht op Haarlem met de Bakenesserkerk

olieverf op paneel 85,3 x 64,9 cm, gesigneerd door beiden rechtsonder en te dateren ca. 1877-1878.

Herkomst:

veiling Rotterdam, 23-24 nov. 1926, lotnr. 155;
veiling Van Marle en Bignell, Den Haag, 17 maart 1970, lotnr. 283.

Tentoonstelling:

Den Haag, *Tentoonstelling van Levende Meesters*, 1878, nr. 450 (vraagprijs fl. 1.500,-).

Johannes Bosboom

Den Haag 1817-1891

Hollandse binnenhaven

olieverf op paneel 24,8 x 31,7 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1835.

Petrus Gerardus Vertin

Den Haag 1819-1893

Gezicht op het Buitenhof in Den Haag, gezien naar het Stadhoudelijk Kwartier

olieverf op paneel 18,6 x 25,2 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd '62.

Literatuur:

vgl.: G.J. van der Meer Mohr, 'Het Buitenhof gezien naar het Stadhoudelijk Kwartier in 1856 door P.G. Vertin (1819-1893)', *Kunst & Antiek Revue*, dec.-jan. 1998, afb. pag. 31-32.

Charles Rochussen

Rotterdam 1814-1894

Elegante figures bij de ingang van een buitenplaats

olieverf op paneel 23,7 x 31,2 cm, gesigneerd middenonder met initialen en gedateerd '46.

Literatuur:

vermoedelijk: *l'Oeuvre de Charles Rochussen. Essai d'un catalogue raisonné de ses Tableaux, Dessins, Lithographes, Eaux-Fortes*, Rotterdam 1894, pag. 12, cat.nr. 69; J. Woldring, W. Laanstra, *Hollandse Romantiek: schilders van het dagelijkse leven in de 19e eeuw*, Alkmaar 2001, afb. in kleur pag. 78.

Antonie Waldorp

Den Haag 1803-1866 Amsterdam

Laverende platbodems en een brik voor de kust

olieverf op paneel 82,4 x 117 cm,
gesigneerd op de spiegel van de
roeiboot.

'Willem' Anthonie van Deventer

Den Haag 1824-1893

Schipbreuk op het strand van Katwijk

olieverf op papier op schildersboard 46,3 x 59,6 cm,
gesigneerd rechtsonder en gedateerd '44.

'Herman' Frederik Carel ten Kate

Den Haag 1822-1891

In de taveerne

olieverf op paneel 61,6 x 94,6 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

J.A. Cooling & Sons Gallery, Londen; part. coll. Groot-Brittannië; veiling Christie's, Londen, 1987; kunsthandel Leslie Smith, Wassenaar, 1988; part. coll. Nederland.

Literatuur:

tent.cat. Wassenaar, kunsthandel Leslie Smith, *The second golden age of Dutch art*, 1988, afb. in kleur pag. 49.

Johannes Franciscus Hoppenbrouwers

Den Haag 1819-1866

Maaslandschap met vrachtboten en paardenkar

olieverf op paneel 39,5 x 53,7 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '40.

Herkomst:

Galerie Neupert, Zürich, Zwitserland, inv.nr. 1556; part. bezit Zwitserland.

Tentoonstelling:

Zundert, Van Gogh Huis, *B'Art - Op bezoek bij Vincent*, april 2014.

Johan Hendrik 'Louis' Meijer

Amsterdam 1809-1866 Utrecht

Het hijsen van de zeilen bij een havenhoofd

olieverf op paneel 79,8 x 110,5 cm, gesigeneerd linksonder.

Herkomst:

coll. Jef Rademakers, Brasschaat, België.

Literatuur:

Peter Carpreau e.a., *Een Romantische Kijk: De Rademakers Collectie*, Brussel 2011, pag. 110, cat.nr. 50 (met afb. in kleur); Jef Rademakers en Guido de Werd, *Een Romantische Reis: Meisterwerken uit de Rademakers collectie/A Romantic Journey: Masterpieces from the Rademakers Collection*, Eindhoven 2014, pag. 165, cat.nr. 65 (met afb.).

Tentoonstelling:

Een Romantische Kijk, Sint-Petersburg, Rusland, State Hermitage Museum, okt. 2010-febr. 2011/Den Haag, Gemeentemuseum, maart-juni 2011/Leuven, België, M-Museum, juni-sept. 2011/Kleef, Duitsland, Museum B.C. Koekkoek-Haus, sept. 2011-jan. 2012; Helsinki, Sinebrychhoff Museum of Art, sept. 2012-jan. 2013; *Een Romantische Reis/A Romantic Journey*, Luxembourg, Musée National d'Histoire et d'Art/s-Hertogenbosch, Noordbrabants Museum, april 2014-jan. 2015.

Petrus Paulus Schiedges

Den Haag 1813-1876

Schepen voor de Willemskade in Rotterdam, op de achtergrond de Koninklijke Yachtclub (thans Wereldmuseum)

olieverf op paneel 39,9 x 53,2 cm, gesigeneerd linksonder en gedateerd 1869.

In 1851 betrok de Koninklijke Nederlandsche Yachtclub, opgericht door Prins Hendrik, een pand aan de Willemskade bij de Veerhaven in Rotterdam. Het werd een sociëteitsgebouw en vanaf het balkon op de eerste verdieping kon men zeilwedstrijden volgen. Na de dood van Prins Hendrik in 1879 werd de Yachtclub opgeheven. Het gebouw werd eigendom van de gemeente, die besloot om er een etnografisch museum in te vestigen: het Museum voor Land- en Volkenkunde (thans het Wereldmuseum).

Louis Meijer, 1838.
Afbeelding: Rijksmuseum, Amsterdam.

Johan Hendrik 'Louis' Meijer

Amsterdam 1809-1866 Utrecht

Bedrijvigheid aan een zeeade

olieverf op paneel 46,8 x 61,8 cm,
gesigneerd linksonder en gedateerd 1841.

Johan Hendrik 'Louis' Meijer

Amsterdam 1809-1866 Utrecht

Berglandschap

olieverf op paneel 26 x 34,6 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1833.

Herkomst:

coll. A.M.J.M. de Werd (1906-1977), Oss, oud-conservator Museum Jan Cunen;

coll. mevr. B. Meijs-de Werd.

Johannes Christiaan Karel Klinkenberg

Den Haag 1852-1924

De Oude Rijn met de Marekerk te Leiden

olieverf op paneel 39,3 x 51 cm, gesigneerd rechtsonder.

Jacobus Hendricus 'Jacob' Maris

Den Haag 1837-1899 Karlsbad (v/h Oostenrijk-Hongarije, nu Tsjechië)

Romance

olieverf op papier op paneel 30,3 x 23,1 cm, gesigneerd linksonder en te dateren ca. 1860.

Herkomst:

coll. weduwe J. Maris; veiling J. en M. Maris, Frederik Muller & Cie., Amsterdam, 11 maart 1902, lotnr. VII, aldaar verkocht aan A. Preyer, Den Haag; veiling C.F. Roos & Co., Amsterdam, 14 febr. 1911, lotnr. 95, aldaar verkocht aan J. de Vries, 1911; coll. J. Goudstikker, Amsterdam, ca. 1943, inv.nr. 6343; veiling Frederik Muller & Cie., Amsterdam, 20 nov. 1951, lotnr. 315; coll. Pieter A. Scheen, Den Haag, 1952; veiling Paul Brandt, Amsterdam, 4 dec. 1981, lotnr. 138; veiling Sotheby's, Amsterdam, 19 april 1994, lotnr. 220; part. coll. Nederland.

Literatuur:

tent.cat. Den Haag, Pulchi Studio, *Eere-tentoonstelling Jacob Maris*, 1899, cat.nr. 91; Th. de Bock, *Jacob Maris. Met 90 photogravures naar zijne werken en zijn portret naar M. van der Maarel*, Amsterdam 1902-1903, pag. 9; Jan Veth, *Portretstudies en silhouetten*, Amsterdam 1908, pag. 136 (te dateren ca. 1854-1855); Marjan van Heteren, *Jacob Maris (1837-1899). Ik denk in mijn materie*, Zwolle 2003, pag. 59, afb. 46.

Tentoonstelling:

Den Haag, Pulchi Studio, *Eere-tentoonstelling Jacob Maris*, 1899-1900; Amsterdam, Arti et Amicitiae, *Jacob Maris*, 1902, cat.nr. 114.

Georges Johannes Hoffmann

Den Haag 1833-1873

Vissersschip voor een haveningang

olieverf op paneel 12,9 x 18,6 cm.

Romantiek Amsterdam

De Amsterdamse academie vond zijn oorsprong in de 'Stads Teekenacademie', opgericht in 1718 als oefenschool voor de tekenkunst. Van een opleiding voor kunstenaars was toen nog geen sprake. De tekenschool, die in 1741 werd herdoopt in 'Tekenacademie', kreeg pas in 1765 een enigszins formele structuur. Pas in 1822, met de oprichting van de 'Koninklijke Academie' onder Koning Willem I, was er sprake van een academie georganiseerd zoals in Den Haag: een stadstekenacademie geschoeid op classicistische leest. Later, na de nodige modernisering in 1870 werd de naam nog eens gewijzigd in Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Vanaf toen werden ook vrouwen tot de opleidingen toegelaten en werd het vak schilderen een vast onderdeel van het lesprogramma.

Naar het lijkt waren de kunstenaars in Amsterdam niet zo hecht verzameld rond de academie als in Den Haag. Mogelijk omdat er andere plaatsen waren waar zij elkaar ontmoetten. Zo kon bijvoorbeeld bij het genootschap Felix Meritis aan de Keizersgracht 's avonds getekend worden naar model. Bovendien bood de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae al snel na de oprichting in 1840 de gelegenheid aan kunstenaars om elkaar te ontmoeten.

Amsterdam was in de vroege 19e eeuw het centrum van het romantische stadsgezicht. Dit valt te verklaren uit de rijke traditie van het genre in de hoofdstad tegelijk met de aanwezigheid van een sterke kopersmarkt. Al in de 17e

eeuw werd de levendige, aan het water gelegen stad vastgelegd door schilders als Gerrit Berckheyde, Pieter Saenredam, Jan van der Heyden en Isaac Ouwater. Rijke kooplieden en regenten wilden de stad waaraan ze hun voorspoed te danken hadden terugzien aan hun muren. In de 19e eeuw wordt op deze traditie teruggesproken. Schilders componeren zorgvuldig stadsbeelden die de indruk wekken van een stukje oud-Amsterdam. Meestal waren deze stadsgezichten fantasie, maar er waren ook schilders die zich hielden aan topografisch juiste stadsportretten.

Cornelis Springer

De meest toonaangevende Amsterdamse schilder van stadsgezichten was Cornelis Springer. Hij had een aantal zeer begaafde leerlingen en bepaalde met zijn werk de kenmerken van het romantische Hollandse stadsgezicht zoals dat tussen 1830 en 1850 in Amsterdam vorm kreeg. Springer volgde al jong lessen op de Koninklijke Academie en leerde daarna schilderen op het atelier van Kasparus Karsen. Daar ontwikkelde hij een stijl die hij zijn hele leven trouw bleef. Typerend daarvoor is een laag standpunt, waardoor de gevels hoog oprijzen tegen een blauwe lucht. De gebouwen worden nauwkeurig weergegeven, met aandacht voor al hun bouwkundige details. Een bijzondere voorliefde heeft hij voor oude Hollandse gevels, opgetrokken uit rode baksteen met zandstenen ornamenten. De op de academie opgedane vaardigheid in tekenen komt hem van pas tijdens de talloze schetstochten die hij maakt

door Zeeland en de stadjes langs de Zuiderzee. Tot halverwege de jaren 50 schildert Springer vooral gefantaseerde stadsgezichten, daarna werden het vooral topografische stadsportretten. In 1844, kort na de oprichting, werd hij lid van Arti et Amicitiae waar hij het via bestuursfuncties bracht tot voorzitter, een positie die hem veel nuttige contacten bezorgde. Zijn belangrijkste leerlingen waren Adrianus Eversen, Coen Greive en zijn neef Adolph Rust.

Adrianus Eversen

Dat leeftijd niet veel uitmaakte in de verhouding meester-leerling blijkt wel uit het feit dat Adrianus Eversen maar een jaar jonger was dan zijn leermeester. Omstreeks 1840 kwam hij op het atelier van Springer. Daarvoor had hij les gehad van Cornelis de Kruyff en van H.G. ten Cate op de Koninklijke Academie, waar Springer toen ook lessen volgde. Uiteindelijk was Eversen van alle leerlingen degene die het meest in de voetsporen van zijn leermeester trad. Hij was goed bevriend met de Amsterdamse schilders Nicolaas Riegen, de stadsgezichtenschilder Frederik Roosdorp en met Pieter Kluyver.

Coen Greive

Coen Greive werd geboren in een artistiek gezin. Al op jonge leeftijd kreeg hij les van zijn oom, Piet Greive, daarna kwam hij op het atelier van Cornelis Springer aan de Tweede Weteringdwarsstraat. Greives hart lag vooral bij het water, en als 20-jarige jongen schildert hij al aan de oevers van het IJ. Als hij 23 jaar is

Bestuur Arti et Amicitiae, 1865, met o.a. Charles Rochussen en geheel rechts Cornelis Springer.
Afbeelding: Stadsarchief, Amsterdam.

verkoopt hij zijn eerste schilderij aan de Amsterdamse verzamelaar Fodor. Hij schilderde stemmige stadsgezichten die hij vaak combineerde met water. De IJkant, waar de stad nog grensde aan open water, het Damrak en Rokin boden volop stof tot schilderen.

Adolph Rust

Springers neef Adolph Rust had een voorkeur voor waterrijke voorstellingen maar zijn leerschool bij Springer leidde ook tot stadsgezichten. Vaak combineerde hij stadsgezichten met schepen, waarvoor hij inspiratie vond rond het IJ, het Westerdok, en op het Rokin en Damrak waar de schepen toen nog tot

diep in het stadshart konden komen. Net als Eversen maakte hij op aanraden van Springer veel tekeningen en figuurstudies die hij gebruikte voor zijn schilderijen.

Arti et Amicitiae

Het schildersgenootschap Arti et Amicitiae, ofwel de 'Maatschappij Arti et Amicitiae' zoals het genootschap officieel heet, speelde vanaf de oprichting in 1839 een belangrijke rol in het artistieke leven van Amsterdam. Als leden werden zowel kunstenaars als 'kunstlievende leden' toegelaten en het gebouw van de maatschappij aan het hoofdstedelijke Rokin was een plek van ontmoeting en gezelligheid. De doelstellingen bij

oprichting waren vooral onderlinge verbroedering en het bevorderen van de beeldende kunsten. De kunstenaars onder de leden bepaalden het beleid. Men organiseerde tentoonstellingen waarvoor iedere kunstenaar werk kon inzenden en er werden regelmatig kunstbeschouwingen gehouden. De onderlinge contacten van de schilderende leden brachten met zich mee dat er werd samengewerkt. Zo schilderde Springer de figuren in een panoramisch landschap van P.L.F. Kluyver, eveneens lid van Arti. Ook van Kluyver en Samuel Verveer is bekend dat zij hebben samengewerkt.

Cornelis Springer, door N. Pieneman.
Afbeelding: Rijksmuseum, Amsterdam.

Cornelis Springer

Amsterdam 1817-1891 Hilversum

Zonnig stadsplein met figuren bij een waterpomp

olieverf op paneel 16,3 x 21,7 cm, gesigneerd rechtsonder met monogram en gedateerd '51.

Kasparus Karsen

Amsterdam 1810-1896 Bieberich (Duitsland)

Stadsgezicht met doorkijkje naar een visbank

olieverf op paneel 32,8 x 27,4 cm, gesigneerd rechtsonder en onduidelijk gedateerd 18[30].

Herkomst:

veiling Sotheby's, Amsterdam, 19 april 1994, lotnr. 24; part. bezit Nederland.

Cornelis Springer

Amsterdam 1817-1891 Hilversum

De Koopmanstraat en Markt in Brielle

olieverf op paneel 50,1 x 40 cm, gesigineerd
linksonder voluit en rechtsonder met monogram
en gedateerd '54.

Met verso gedateerde authenticiteitsverklaring van
de schilder op verzegeld etiket: 'De ondergetekende
verklaart dat dit schilderijtje voorstellende Gezicht in
de Koopmansstraat op de Grote kerk te Brielle door
hem is vervaardigd, Amsterdam, januari 1863,
C. Springer'.

Herkomst:

G.J. Schouten, Amsterdam, rechtstreeks van de
kunstenaar verworven op 10 december 1854
(fl. 160,-); veiling Venduehuis der Notarissen in Pulchri
Studio, Den Haag, 1 dec. 1940, lotnr. 176 (fl. 2.200,-);
Kunsthandel D. Sala en Zn., Den Haag; coll. B. de Geus
van den Heuvel, Nieuwersluis; veiling Mak van Waay,
Amsterdam, *Collectie B. de Geus van den Heuvel*, 27
april 1976, lotnr. 182 (met afb.); part. bezit; Richard
Green Gallery, Londen, inv.nr. AL463.

Literatuur:

tent.cat. Schiedam, Gemeentemuseum, 1951, cat.nr.
72; tent.cat. Utrecht, Centraal Museum, *Nederlandse
Architectuurschilders 1600-1900*, 1953, cat.nr. 90;
tent.cat. Amsterdam, Museum Willet Holthuysen,
*Romantische School: schilderijen uit de collectie
B. de Geus van den Heuvel*, 1958, cat.nr. B. 55; tent.cat.
Laren, Singer Museum, *Keuze uit de collectie
B. de Geus van den Heuvel*, 1966, cat.nr. 43; Pieter
A. Scheen, *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars
1750-1880*, Den Haag 1981, afb. 100 (in kleur); *Spiegel
Historiael*, *Maandblad voor geschiedenis en archeologie*,
febr. 1981, pag. 101, afb. 7; Wim van der Laan, 'Het
genoeglijk straatleven. Cornelis Springer; specialis
van het romantische stadsbeeld', *Tableau* 6 (1982),
pag. 557 (met afb.); W. Laanstra, 'Cornelis Springer
(1817-1891): een 19e-eeuwse stadsportrettit par droit
de naissance', supplement *Tableau*, Utrecht 1983,
afb. op de omslag; W. Laanstra, H.C. de Bruijn, J.H.A.
Ringeling, *Cornelis Springer (1817-1891)*, Utrecht 1984,
pag. 93, cat.nr. 54-17, met afb. in kleur en afb. op de
omslag; J. Klok Jzn, *Brielse Straatnamen*, Oostvoorne
2006, afb. pag. 91; tent.cat. Apeldoorn, Paleis Het Loo,
Uit de kunst! 100 jaar Nederlandse kunsthandel, 2011,
pag. 131, cat.nr. 91 (met afb. in kleur).

Tentoonstelling:

Schiedam, Gemeentemuseum, 1951-1952; Utrecht,
Centraal Museum, *Nederlandse Architectuurschilders
1600-1900*, juni-sept. 1953; Amsterdam, Museum Willet
Holthuysen, *Romantische School: schilderijen uit de*

collectie B. de Geus van den Heuvel, nov. 1958-febr.
1959; Laren, Singer Museum, *Keuze uit de collectie B. de
Geus van den Heuvel*, april-mei 1966; Apeldoorn, Paleis
Het Loo, *Uit de kunst! 100 jaar Nederlandse kunsthandel*,
nov. 2011- jan. 2012.

Detail

'Pieter' Lodewijk Francisco Kluyver / Cornelis Springer

Amsterdam 1816-1900 / Amsterdam
1817-1891 Hilversum

*Schilder aan het werk in een
heuvelachtig landschap*

olieverf op doek 56,5 x 84,5 cm,
gesigneerd linksonder 'Kluyver'
(landschap) en rechtsonder 'C. Springer
fig' (stoffering).

Johan Conrad 'Coen' Greive

Amsterdam 1837-1891

Gezicht op de IJkant, Amsterdam, met de Schreierstoren

olieverf op doek 58,9 x 46,8 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

part. bezit. Zuid-Afrika; part. bezit Nieuw-Zeeland.

Wouterus Verschuur

Amsterdam 1812-1874 Vorden

Na de rit

olieverf op paneel 34,5 x 45 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 1988; part. coll. Laren.

Johan 'Adolph' Rust

Amsterdam 1828-1915

Pinken voor anker bij het strand

olieverf op paneel 24,3 x 36,6 cm, gesigneerd linksonder.

Adrianus Eversen

Amsterdam 1818-1897 Delft

Figuren in zonnig dorpsstraatje

olieverf op paneel 18,9 x 14,9 cm,
gesigneerd rechtsonder en verso op etiket.

Herkomst:

veiling Sotheby's, Londen, 25 nov. 1987, lot 143 (1 van 2).

Literatuur:

Pieter Overduin, *Adrianus Eversen 1818-1897. Schilder van stads- en dorpsgezichten*, Giessenburg 2010, pag. 207, cat.nr. 20-13 (als 'Achter een kerk in Leiden').

**'Charles' Henri Joseph
Leickert**

Brussel 1816-1907 Mainz (Duitsland)

Drukbevolkte stadsgracht bij winter

olieverf op doek 70,1 x 60 cm,
gesigneerd rechtsonder en gedateerd
'85.

Herkomst:
veiling Frederik Muller & Co.,
Amsterdam; Kunsthandel Simonis &
Buunk, Ede, 2003; part. coll. België.

'Charles' Henri Joseph Leickert

Brussel 1816-1907 Mainz (Duitsland)

De hachelijke oversteek over het IJ bij Amsterdam

olieverf op doek 102 x 150 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '70.

Herkomst:

coll. W.A. Scholten, Groningen, 1870;
coll. familie Scholten, Groningen, 1892;
Rijksarchief Groningen, in bruikleen tot 1990; veiling Sotheby's, Amsterdam, 25 april 1990, lotnr. 235 (met afb.); Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2003; part. coll. België.

Literatuur:

Antony Winkler Prins, *Willem Albert Scholten: Herinneringen uit het leven van een industrieel*, Groningen 1892, pag. 41-44; Max Dendermonde en Harry N. Sierman, *Hoe wij het rooiden. De veenkoloniale aardappelboer en zijn industrie*, Veendam 1979, pag. 56, afb. 81; Harry J. Kraaij, *Charles Leickert 1816-1907. Painter of the Dutch Landscape*, Schiedam 1996, pag. 81-83 (met afb. in kleur, als 'W.A. Scholten on the ice').

Tentoonstelling:

Amsterdam, *Arti et Amicitiae, Schilderijen van Levende Meesters*, 1870, nr. 144; Enschede, Rijksmuseum Twenthe, *Zomerse verten, ijzige winters. De Hollandse landschappen van Charles Leickert 1816-1907*, nov. 1997-jan. 1998.

Pieter Cornelis Dommershuijzen

Utrecht 1834-na 1912 verm. Groot-Brittannië

Vuurtoren bij nacht

olieverf op paneel 27,4 x 38 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1881.

In de in 1821 opgerichte stadsteken-academie van Den Haag wordt in 1859 een reorganisatie doorgevoerd. Aan de 'Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen', zoals hij voortaan heet, wordt geleidelijk aan lesgegeven in het schilderen. Maar, met tekenen naar pleister en in perspectief worden nog steeds de klassieke onderwijsmethoden aangehouden. Voor jonge kunstenaars is de keuze moeilijk. Ze hebben, onder anderen van Willem Roelofs en Gerard Bilders, kennisgenomen van de schilders die bij het Franse plaatsje Barbizon met hun schilderskist de natuur in trekken om hun indrukken direct, ter plaatse, op het doek te zetten. Jozef Israëls ontmoet tijdens een verblijf in Parijs van 1845 tot 1847 enkelen van hen. Maar de academie blijft nog sterk traditioneel. Voor het tekenen wordt niet het weergeven van de werkelijkheid aangehouden, maar wordt uitgegaan van het aloude klassieke ideaal; naturalisme en spontaniteit waren taboe. Het gevolg is dat schilders in Den Haag nog wel avondlessen volgen op de academie, maar er niet meer vinden wat ze zoeken. Bekend is dat Breitner na ruzie de academie verruult voor die van Amsterdam en dat Isaac Israëls al meteen kiest voor Amsterdam.

Ook lijkt na 1850 de praktijk van het schilderen op het atelier van een leermeester steeds minder gebruik te worden. Veelal waren het leraren die in het begin van de 19e eeuw hun sporen hadden verdiend maar behoorden tot een oudere generatie. In een periode dat

realisme en impressionisme aan de deuren rammelen lijkt ook aan de aloude meester-leerlingverhouding een eind te komen. Schilders in deze periode zijn dus veelal zoekende. Ze staan met één been in de traditie van de tekenacademie en ateliers, anderzijds zoeken ze naar nieuwe bronnen van inspiratie, buiten de geijkte paden. Paul Gabriel, leerling van Koekkoek, Willem Roelofs, leerling van Van de Sande Bakhuyzen en Weissenbruch en Jongkind, beiden leerlingen van Schelfhout, begonnen hun loopbaan als romantisch schilder en zochten daarna aansluiting bij het naturalisme. Een schilder als Jan Willem van Borselen gooide direct al de lessen van zijn leermeester overboord. Toen hij in 1855 bij Schelfhout in de leer ging waren de geïdealiseerde landschappen van zijn beroemde leermeester niet meer wat hij zocht. Hij koos voor het naturalisme van de opkomende Haagse School en ontwikkelde zich als een eerlijke 'vertolker' van de natuur. Andere jonge schilders verlaten Den Haag en zoeken het op de academie van Antwerpen (Floris Arntzenius, Jacob en Matthijs Maris, Otto Eerelman, Evert Pieters) of zien helemaal af van de academie en leermeester en kiezen hun schildervrienden om te leren (Isaac Israëls, Anton Mauve).

Oosterbeek en de Haagse School

Het zijn vooral Haagse schilders die, in navolging van de schilders van Barbizon, vanaf halverwege de jaren 50 naar het Gelderse Oosterbeek trekken. In dit dorpje aan de zuidrand van de Veluwe, later 'het

Hollandse Barbizon' genoemd, wordt het atelier verruild voor tekenen en schilderen 'en plein air'. Buiten worden stemming en atmosfeer zo direct mogelijk vastgelegd en men bekommert zich minder om details of een gecomponeerde compositie. Kunstgrepen en theorieën worden losgelaten en men tracht te putten uit eigen waarneming. Net als in Barbizon is het een bont gezelschap dat in en rond Oosterbeek vertoeft. Veel schilders kennen elkaar, er wordt getekend en geschilderd in het midden van het bos en de leden van de 'bent' zoeken elkaar op in kroegen en pleisterplaatsen om daar lange gesprekken te houden over hun werk. Willem Roelofs kwam als een van de eersten van zijn generatie in Oosterbeek nadat hij begin jaren 50 al in Barbizon was geweest. In 1853 arriveert Paul Gabriel, in 1858 zijn vriend Anton Mauve die er veestukken schildert. Mauves vriend Willem Maris komt in 1861, diens broer Jacob, de goedaardige 'verbinder', in 1859 en 1860. Ze leggen er de basis voor een nieuwe stijl in het voetspoor van Barbizon: de Haagse School. Het eind dat in Oosterbeek gemaakt wordt aan de romantische benadering van de natuur wordt door de Haagse schilders na de jaren 60 voortgezet. De landelijke omgeving wordt verkend en men trekt de Hollandse polders en veengebieden in om atmosfeer en licht, kleuren en wolken te schilderen. Schilders als Weissenbruch, Willem en Jacob Maris, Mauve, Roelofs, Mesdag, Louis Apol, Jozef Israëls en Gabriel ontwikkelen zich tot 'eerlijke' vertolkers van de natuur. Onderling zijn

ze verbonden door vriendschap en het lidmaatschap van Pulchri Studio en de Hollandsche Teeken-Maatschappij.

Pulchri Studio

Het Schilderkundig Genootschap Pulchri Studio werd in januari 1847 opgericht met als doel de bevordering van de belangen van de kunst en van de leden. Pulchri, dat zich zou ontwikkelen tot een bolwerk van schilders van de Haagse School, werd opgericht door Willem Roelofs, Jan en Hendrik Johannes Weissenbruch en Bart van Hove. H.W. Mesdag, die met Mauve en diens vriend Jozef Israëls behoorde tot de leden van het eerste uur, zou er een belangrijke rol spelen. Op Pulchri kon 's avonds naar (gekleed) model getekend worden en er werden tentoonstellingen gehouden. Beroemd

waren de kunstbeschouwingen, waarop kunstlievende leden hun collecties konden tonen en kunstenaars hun werk. Met de jaren ging gezelligheid een groter onderdeel uitmaken van het lidmaatschap. Het genootschap was gevestigd op verschillende locaties, maar door de groeiende populariteit moest er meerdere keren uitgezien worden naar een grotere behuizing. Uiteindelijk financierden H.W. en Taco Mesdag in 1898 de aankoop van een statig pand aan de Lange Voorhout 15 waar voldoende ruimte was voor alle activiteiten. Eind jaren 90 werden uiteindelijk ook vrouwelijke leden toegelaten tot Pulchri.

De Hollandsche Teeken-Maatschappij

In 1876 werd door Mauve, Mesdag en Willem Maris in Den Haag de Hollandsche Teeken-Maatschappij opgericht met

als doel de aquarel als zelfstandige kunstvorm te propageren. Het was gebleken dat de waterverftechniek zich uitermate goed leende om de verfijnde atmosferische effecten te bereiken die de schilders zochten. Weissenbruch en Jacob Maris onder anderen bereikten een ongekende hoogte in de aquareltechniek. Maris in zijn stadsgezichten onder imposante, afgesponste wolkenluchten. Door tentoonstellingen werd het werk van de leden bekendheid gegeven.

Pieter Florentius Nicolaas Jacobus 'Floris' Arntzenius

Soerabaja (Nederlands-Indië) 1864-1925
Den Haag

Tentoonstelling in Pulchri, Den Haag

olieverf op doek op board 45,2 x 59,8 cm,
te dateren ca. 1895.

Met echtheidsverklaring van de dochter
van de schilder.

Voor uitgebreide informatie, zie website.

Jacobus Hendricus 'Jacob' Maris

Den Haag 1837-1899 Karlsbad (v/h Oostenrijk-Hongarije, nu Tsjechië)

Aan het kanaal

olieverf op doek 45,4 x 63,2 cm, gesigeneerd rechtsonder.

Herkomst:

in 1896 op de 'Grosse Internationale Kunstausstellung' van Berlijn verworven voor de Berlijnse Nationalgalerie door directeur Hugo von Tschudi; coll. Nationalgalerie, Berlijn, aldaar in 1930 gekocht door Joop Siedenburg en Jacob Baart de La Faille voor kunsthandel Frans Buffa & Zonen, Amsterdam; coll. familie Van Voorst tot Voorst.

Literatuur:

tent.cat. *Maris Tentoonstelling*, 's-Gravenhage, Gemeentemuseum/Amsterdam, Stedelijk Museum, 1935, pag. 39, cat.nr. 62; Sylvia Alting van Geusau e.a., *Schoonheid te koop. Kunsthandel Frans Buffa & Zonen (1790-1951)*, Zwolle 2016, pag. 109, afb. 108.

Tentoonstelling:

Berlijn, Nationalgalerie, *Grosse Internationale Kunstausstellung*, 1896; Den Haag, *Maris Tentoonstelling*, 's-Gravenhage, Gemeentemuseum, dec. 1935-febr. 1936/Amsterdam, Stedelijk Museum, febr.-maart 1936.

Jacobus Hendricus 'Jacob' Maris

Den Haag 1837-1899 Karlsbad (v/h Oostenrijk-Hongarije, nu Tsjechië)

Molens aan de vaart

olieverf op doek 38,3 x 64,9 cm, gesigeneerd linksonder.

Herkomst:

S.M. van Wijck, Renkum, 1899; veiling Frederik Muller & Co., Amsterdam, 20 nov. 1900, lotnr. 53 (met afb.); mevr. Kwast; veiling Frederik Muller & Co., Amsterdam, 11 dec. 1956, lotnr. 237 (met afb.); Kunsthandel Pieter A. Scheen, 's-Gravenhage, 1964; Galerie Nova Spectra, Den Haag, 1970; Kunsthandel A.H. Bies, Eindhoven, 1974; part. bezit Nederland.

Literatuur:

tent.cat. Amsterdam, Arti et Amicitiae, *Eere-Tentoonstelling Jacob Maris*, 1899, cat.nr. 108 (met afb.); Pieter A. Scheen, *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1880*, 's-Gravenhage 1981, afb. 496.

Tentoonstelling:

Amsterdam, Arti et Amicitiae, *Eere-Tentoonstelling Jacob Maris*, dec. 1899; Tsinandali, Georgië, Alexander Chavchavadze House Museum, *Once Upon a time in Holland. The young Piet Mondrian and the masters who inspired him*, mei-juni 2011.

Johannes Christiaan Karel Klinkenberg

Den Haag 1852-1924

De Montelbaanstoren bij de Kalkmarktsluis in Amsterdam

olieverf op doek 39,3 x 47,3 cm, gesigeneerd rechtsonder.

Herkomst:

Kunsthandel Caramelli & Tessaro, Utrecht; part. bezit Nederland.

Literatuur:

W. Laanstra, *Johannes Christiaan Karel Klinkenberg 1852-1924, "de meester van het zonnige stadsgezicht"*, Laren 2000, pag. 110, cat.nr. O/38,5-2.

Pieter Florentius Nicolaas Jacobus 'Floris' Arntzenius

Soerabaja (Nederlands-Indië) 1864-1925 Den Haag

Slagersjongen in de Spuistraat, Den Haag

aquarel op papier 36,8 x 20,6 cm, gesigneerd linksonder.

Jozef Israëls

Groningen 1824-1911 Den Haag

Het jonge gezin

pastel en aquarel op papier 35,3 x 53,5 cm,
gesigneerd linksonder.

Johannes Bosboom

Den Haag 1817-1891

De St. Laurenskerk, Alkmaar

olieverf op paneel 32,2 x 25,3 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

coll. Daniel Cottier (glaskunstenaar), New York, Verenigde Staten, van hem gekocht door I.T. Williams; veiling I.T. Williams, American Art Association, New York, 3-4 febr. 1915, lotnr. 15; Vose Galleries, Boston, Verenigde Staten, 1918; City Art Museum of St. Louis (thans Saint Louis Art Museum), St. Louis MO, Verenigde Staten, inv.nr. 32:18.

Literatuur:

tent.cat. St. Louis, City Art Museum of St. Louis, *A Collection of Works Owned in St. Louis and Lent to the Museum. An Exhibition of Paintings Owned in St. Louis*, 1913, vol. 16, pag. 23, 42, cat. nr. 18 (met afb.); *Catalogue of Paintings*, City Art Museum of St. Louis, 1915, pag. 199, cat.nr. V6; St. Louis, City Art Museum of St. Louis, *Summer Loan Exhibition: Paintings of the Modern Dutch School owned in St. Louis*, 1922, cat.nr. 8 (als 'Kerk te Alkmaar'); Mary Powell, 'A Painting by Marie Dieterle', *Bulletin of the City Art Museum of St. Louis*, vol. X, 1925, pag. 26-28 (met afb.).

Tentoonstelling:

New York, Verenigde Staten, National Academy of Design, *Pedestal Fund Art Loan Exhibition*, 1883; St. Louis MO, Verenigde Staten, City Art Museum of St. Louis, *Summer Loan Exhibition. Paintings of the Modern Dutch School owned in St. Louis*, 1922.

Willem Roelofs

Amsterdam 1822-1897 Berchem (België)

Landschap met twee molens

olieverf op paneel 14,8 x 24 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

veiling Frederik Muller & Co., Amsterdam, 15, 18 en 21 april 1947, lotnr. 603; veiling Sotheby Mak van Waay, Amsterdam, maart 1976, lotnr. 319, afb. pag. 183; coll. B. de Geus van den Heuvel, Nieuwersluis, 1976; veiling S. J. Mak van Waay, Amsterdam, *Collectie B. de Geus van den Heuvel*, 26 april 1976, cat.nr. 319 (met afb. in kleur); coll. jhr. Louis C. de Villeneuve, Den Haag.

Literatuur:

tent.cat. *Ons Element*, Dordrecht, Dordrechts Museum, 1951/Schiedam, Stedelijk Museum, 1952/1953, cat.nr. 48; tent.cat. Laren, Singer Museum, *Meesters van de Haagse School en enige tijdgenoten*, 1957, cat.nr. 227; tent.cat. Amsterdam, Stedelijk Museum, *Van Romantiek tot Amsterdamse School. Schilderijen uit de collectie B. de Geus van den Heuvel*, 1958, cat.nr. c 16; Pieter A. Scheen, *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1880*, 's-Gravenhage 1981, afb. 437 (in kleur).

Tentoonstelling:

Ons Element, Dordrecht, Dordrechts Museum, 1951/Schiedam, Stedelijk Museum, 1952/1953; Laren, Singer Museum, *Meesters van de Haagse School en enige tijdgenoten*, mei-juli 1957; Amsterdam, Stedelijk Museum, *Van Romantiek tot Amsterdamse School. Schilderijen uit de collectie B. de Geus van den Heuvel*, juli-sept. 1958.

'Johannes Evert' Hendrik Akkeringa

Blinjoe (Nederlands-Indië) 1861-1942
Amersfoort

Theetuin

olieverf op paneel 17,4 x 24,6 cm,
gesigneerd rechtsonder.

Literatuur:

Sarah de Clercq, *Johannes Evert Hendrik Akkeringa (1861-1942). Schilder van het onbezorgde leven*, Schiedam 2010, pag. 100, afb. 115 (in kleur).

Tentoonstelling:

Scheveningen, Muzee Scheveningen, *Schilderen en wonen op Scheveningen in de Belle Epoque*, juli-sept. 2008; Katwijk, Katwijks Museum, *Johannes Evert Hendrik Akkeringa (1861-1942)*, maart-juni 2010.

Jan Willem van Borselen

Gouda 1825-1892 Den Haag

Slepers met vrachtschuit in een Hollands polderlandschap

olieverf op doek 65,3 x 100,2 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1872.

Otto Willem Albertus 'Albert' Roelofs

Schaarbeek (België) 1877-1920 Den Haag

Ijspret

olieverf op doek 39,8 x 60,3 cm, te dateren 1899.

Herkomst:

coll. Albertine Deletaille-Roelofs, Frankrijk, dochter van de schilder;
daarna door vererving in bezit gekomen van Gabriel Deletaille.

Literatuur:

Jan Juffermans, *Albert Roelofs 1877-1920*, Den Haag 1982, afb. 3, pag.
93, nr. 20, pag. 189, cat.nr. 3.

Willem Roelofs met zijn
vrouw Albertine en de
twee zoons Willem Eliza
en Albert, ca. 1890.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

Otto Willem Albertus 'Albert' Roelofs

Schaarbeek (België) 1877-1920 Den Haag

La reconvalescente

aquarel en gouache op papier 17 x 12,8 cm,
gesigneerd rechtsboven.

Otto Willem Albertus 'Albert' Roelofs

Schaarbeek (België) 1877-1920 Den Haag

Zittende vrouw aan tafel

olieverf op doek 48,3 x 60,3 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1914.

Herkomst:

Tjieke Roelofs-Bleckmann, Den Haag, echtgenote van de schilder; coll.
Emile Deletaille, Brussel.

Literatuur:

Jan Juffermans, *Albert Roelofs 1877-1920*, Den Haag 1982, afb. 97, pag. 209,
cat.nr. 97.

Anthonij 'Anton' Mauve

Zaandam 1838-1888 Arnhem

Koeien in de wei

olieverf op doek 54,1 x 83,3 cm, gesigneerd rechtsonder.

Anthonij 'Anton' Mauve

Zaandam 1838-1888 Arnhem

Herder met zijn kudde

olieverf op doek 38,6 x 66,5 cm,
gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

coll. mevrouw K.P.F. Heldens-Piek, Den Haag; veiling Vendhuis der Notarissen, Den Haag, 22 maart 1938, lotnr. 105 (met afb.); part. bezit Duitsland.

Literatuur:

Saskia de Bodt, Michiel Plomp (red.), *Anton Mauve (1838-1888)*, Bussum/Haarlem/Laren 2009, pag. 211, cat.nr. 79; tent.cat. Hannover, Niedersächsisches Landesmuseum, *Mythos Heimat. Worpswede und die europäischen Künstlerkolonien*, Dresden 2016, pag. 196, afb. 58 (in kleur).

Tentoonstelling:

Hilversum, Museum Hilversum, *Erfgooiers. Inrichters van het landschap*, sept. 2008-febr. 2009; Haarlem, Teylers Museum, *Anton Mauve (1838-1888)*, sept. 2009-jan. 2010; Hilversum, Museum Hilversum, *De Stad*, april-sept. 2011; Hilversum, Museum Hilversum, *'t Gooi - Beeld van het landschap*, sept. 2013-jan. 2014; Hannover, Duitsland, Niedersächsisches Landesmuseum, *Mythos Heimat. Worpswede und die europäischen Künstlerkolonien*, maart-juni 2016.

François Pieter ter Meulen

Bodegraven 1843-1927 Den Haag

Herder met kudde op de hei

olieverf op doek, 34,6 x 61,3 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

The French Gallery, Londen, inv.nr. 27457.

**Lodewijk Franciscus
Hendrik 'Louis' Apol**

Den Haag 1850-1936

*Winter in de haven van
Volendam*

olieverf op doek 55,3 x 75,3
cm, gesigneerd linksonder.

Annotatie: 'Volendam'.

Herkomst:
part. bezit Groot-Brittannië.

Gerhard Arij Ludwig 'Morgenstjerne' Munthe

Düsseldorf (Duitsland) 1875-1927 Leiden

Vissersboten voor anker bij ondergaande zon

olieverf op doek 59 x 86,7 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1909.

Herkomst:
part. bezit België.

Hendrik Willem Mesdag

Groningen 1831-1915 Den Haag

De Noordzee met schepen aan de horizon

olieverf op paneel 69,7 x 109 cm,
gesigneerd rechtsonder.

Hendrik Willem Mesdag

Groningen 1831-1915 Den Haag

Het Seinpostduin in Scheveningen

olieverf op paneel 70,1 x 115,2 cm.

**Hendrik Johannes 'J.H.'
Weissenbruch**

Den Haag 1824-1903

Poldervaart met molens

aquareel op papier 45,2 x 60,4 cm,
gesigneerd rechtsonder en gedateerd
1901.

Hendrik Johannes 'J.H.' Weissenbruch

Den Haag 1824-1903

Langs het jaagpad

olieverf op doek op paneel 21 x 31 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2005; coll. Cees en Jarmila Kamerbeek,
Amersfoort.

Literatuur:

Cees Kamerbeek, Jarmila Kamerbeek, Marjan de Man, Onno Maurer,
*Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectionneur. Collectie
Kamerbeek*, Amersfoort 2007, pag. 54-55, cat.nr. 7 (met afb.).

Tentoonstelling:

Amersfoort, Museum Flehite, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een
collectionneur. Collectie Kamerbeek*, jan.-april 2007.

Paul Joseph Constantin 'Constan(t)' Gabriel

Amsterdam 1828-1903 Scheveningen

De eerste baars (vroeg morgen)

olieverf op doek 54,3 x 83,4 cm, gesigneerd rechtsonder.

Annotatie op etiket op spieraam: 'de eerste baars (vroeg morgen) P.J.C. Gabriel'.

Herkomst:

coll. mej. M.C.Ph. de Vassy, Den Haag, tot 1942; veiling Frederik Muller & Co., Amsterdam, 20-27 okt. 1942, lotnr. 139, alwaar verworven door dhr. Wetzler; coll. B. de Geus van den Heuvel, Nieuwersluis; veiling S.J. Mak van Waay, Amsterdam, *Collectie B. de Geus van den Heuvel*, 26-27 april 1976, lotnr. 268 (met afb., als 'De eerste baars – Loosdrechtse plassen'), alwaar verworven door Dhr. v.d. Erken.

Literatuur:

tent.cat. Schiedam, Stedelijk Museum, *Verzameling B. de Geus van den Heuvel*, 1952, cat.nr. 22; tent.cat. Amsterdam, Stedelijk Museum, *Van romantiek tot Amsterdamse School*, 1958, cat.nr. C28; Jan Jaap Heij, *Hollands impressionisme*, Bussum 2013, pag. 30-31 (met afb. in kleur).

Tentoonstelling:

Dordrecht, Dordrechts Museum, *Ons element*, juni-sept. 1951; Schiedam, Stedelijk Museum, *Verzameling B. de Geus van den Heuvel*, dec. 1952-jan. 1953; Amsterdam, Stedelijk Museum, *Van romantiek tot Amsterdamse School*, juli-sept. 1958; Laren, Singer Museum, *Hollands Impressionisme*, mei-aug. 2013.

Amsterdams impressionisme

In 1870 was het in Amsterdam duidelijk dat het onderwijs op de Koninklijke Academie gemoderniseerd moest worden. Er was aanhoudende kritiek op de rigide regels, die voorschreven wat mooi was en hoe dat uitgebeeld moest worden. Het antwoord was de oprichting van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten. De schilder August Allebé, vanaf 1880 hoogleraar en later directeur (1890-1906), voerde er de belangrijke vernieuwingen door. Onder zijn leiding werd de Rijksacademie een stimulerende omgeving waarin talent de ruimte kreeg. De lessen bestonden voortaan uit eerst twee jaar tekenonderwijs. Daarna was er voor de veelbelovende studenten de mogelijkheid om in zogenaamde 'loges' bij een van de leraren (professoren) de schilderstudie voort te zetten. Amsterdam liep hierin voor op Den Haag, waar het schilderen op de academie minder snel van de grond kwam. Nieuw was ook dat vrij snel na de oprichting van de Rijksacademie vrouwelijke leerlingen toegelaten werden.

De tekenklasse van prof. Dake, in de tuin van de Rijksacademie Amsterdam, ca. 1907-1908. Afbeelding: RKD, Den Haag.

Door Allebé werd voor hen een speciale 'damesklas' in het leven geroepen.

August Allebé

August Allebé was geen product van een van de academies in ons land. Hij was in 1857 naar Parijs gegaan om daar in het Louvre naar voorbeelden te schilderen en om er lessen te volgen aan de École des Beaux-Arts. Ook zag hij daar het werk van de realisten Jean-François Millet en Gustave Courbet, dat opzien baarde omdat deze kunstenaars de werkelijkheid schilderden zonder hem mooier te maken dan hij was. Terug in Amsterdam begon Allebé direct naar de werkelijkheid schetsen en tekeningen te maken, bijvoorbeeld in Artis, iets waartoe hij later ook zijn leerlingen aanspoorde. Door zijn visie en begeleiding komen onder Allebé de 'Schilders van Tachtig' op, een groep grotendeels jonge kunstenaars die gelooft dat kunst niet alleen een weergave moet zijn van wat wordt waargenomen, maar ook hartstochtelijk, vrij en persoonlijk moet zijn. Schilders als Jan Toorop, Isaac Israëls, Jan Voerman, George Hendrik Breitner, Willem Witsen en Jacobus van Looy groeiden uit tot toonaangevende kunstenaars. Een aantal van hen wordt aangeduid met de naam 'Amsterdamse impressionisten'. Ook Piet Mondriaan moet baat gehad hebben bij de inspirerende aanwezigheid van Allebé toen hij vanaf 1892 aan de Rijksacademie lessen volgde.

De Amsterdamse impressionisten: hartstochtelijk en persoonlijk

Waren de romantische schilders in Amsterdam verknocht aan de historie van

de stad, de Amsterdamse impressionisten zochten vooral de dynamiek van het stadse leven. In het uitbeelden daarvan ging ieder zijn eigen weg. Het ging hen immers om een spontane, vrije uiting van de kunstenaar als individu. Inspiratie vonden ze op straat. Breitner had zich in 1886 op de Rijksacademie ingeschreven. Lopend door de stad wilde hij de echte sfeer opsnuiven, de beweging, de drukte van de gewone mensen. Hij raakte er goed bevriend met Isaac Israëls, die net als hij de stad doorkruiste op zoek naar het werkelijke Amsterdam. De twee woonden van 1888 tot 1891 boven elkaar in een atelierwoning aan het Oosterpark. Allebei schilderden ze veel op straat, waarvoor ze in die tijd nog toestemming aan de gemeente moesten vragen. Willem Witsen, die op de academie veel optrok met W.B. Tholen, schilderde een ander Amsterdam: de verstilde stad, vaak in ongewone uitsneden. In tegenstelling tot de drukke stadsimpressies van Breitner en Israëls zag Witsen de stad als monument van tijdloze schoonheid. Zijn Amsterdamse grachten met vers gevallen sneeuw getuigen duidelijk van een andere visie dan de door smeltende sneeuw ploegende voetgangers en karren van Breitner. Ook met Van Looy, met wie hij samen in 1882 een reis naar Parijs maakte, was Witsen goed bevriend.

George Hendrik Breitner

Breitner was eigenlijk het voorbeeld van de rusteloze kunstenaar die door zijn grote talent maar moeilijk zijn draai kon vinden. Hij werd in 1857 geboren in Rotterdam en vertrok in 1876 naar Den Haag, waar hij tot midden 1880 lessen volgde aan

Augustus 'August' Allebé

Amsterdam 1838-1927

Het kleine Sint-Jorisgilde te Dongen

olieverf op paneel 43,7 x 62,7 cm,
gesigneerd rechtsonder en rechtsmidden
met monogram en tweemaal gedateerd '66.

Voor uitgebreide informatie, zie website.

August Allebé, door
H.M. Krabbé, 1896.

Afbeelding: Het geheugen
van Nederland.

de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Hij werd lid van Pulchri Studio en ingeschakeld bij het schilderen van het Panorama Mesdag. In de jaren 1882 en 1883 ging hij geregeld om met Vincent van Gogh, met wie hij veel over straat liep 'om figuren te gaan zoeken en aardige gevallen', zoals Van Gogh het beschreef. In 1886 verhuisde Breitner naar Amsterdam, dat zijn inspiratiebron en werkterrein zou worden. De stad zet hem aan tot het schilderen van gewaagde olieverven van voetgangers bij avond, dienstmeisjes, de oude buurten, de doorbraak, in schetsmatige, brede vegen en een bruinzwart palet met hier en daar contrasterend rood en wit. Het grote publiek begrijpt hem niet en vindt zijn werk 'onaf'.

Isaac Israëls

Israëls schildert met eenzelfde rake directheid de winkelstraten, de danstenten

op de Zeedijk, de cafés en theaters. Zijn stijl is lichter en bevalliger dan die van Breitner. 's Zomers is hij in Scheveningen, waar hij het strand en de boulevard vastlegt in snelle, virtuoze penseelstreken en een zonnig palet. In 1903 verhuist hij naar Parijs, waar hij tien jaar blijft wonen. Daarna woont hij in Londen en keert uiteindelijk na vele jaren terug naar Den Haag.

Floris Arntzenius

Trokken Breitner en Israëls van Den Haag naar Amsterdam, Floris Arntzenius kwam in 1881 naar Amsterdam om te leren schilderen onder Allebé en vertrok daarna weer naar Den Haag. Opvallend is dat zijn werk doortrokken blijft van het Amsterdamse stadsgevoel, dat ook uit het werk van Breitner spreekt. Zelfs op zijn stranden zien we goedgeklede stadsmensen, zoals dat in zijn tijd nog gebruikelijk was. Typisch

Haags is de sterke nadruk op stemming en atmosfeer in zijn stadsgezichten, waarmee hij veel succes oogstte.

Sint Lucas

In het laatste kwart van de 19e eeuw was de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae zeer behoudend geworden. Dit was deels een gevolg van het beleid dat Arti gaandeweg ging voeren, maar had ook te maken met de veranderende positie van Arti in de Amsterdamse kunstwereld. Uit onvrede met de mogelijkheden die Arti bood richtten een aantal academieleerlingen in 1880 de progressieve kunstenaarsvereniging Sint Lucas op. Voortaan was deze vereniging de spreekbuis van de jongeren.

Nicolaas van der Waay

Amsterdam 1855-1936

De Amsterdamse Stadhouderskade in de sneeuw

olieverf op doek 75,4 x 100,7 cm,
gesigneerd linksonder.

Annotatie op etiket op spieraam:
'N. van der Waay, Amsterdamsch
Stadsgezicht. Het oude brugje
op de Stadhouderskade bij de
boerenwetering ziende naar P.C.
Hoofdstraat'.

Herkomst:
part. bezit Duitsland.

Literatuur:
Pieter A. Scheen, *Lexicon
Nederlandse Beeldende
Kunstenaars 1750-1950*,
's-Gravenhage 1970, afb. 346;
Carole Denninger, *Amsterdam
– 365 stadsgezichten*, Bussum
2008, nr. 35 (met afb. in kleur).

Jacobus van Looy

Haarlem 1855-1930

Rode appels en peren

olieverf op paneel 37 x 26,7 cm, gesigneerd rechtsonder met
initialen.

Met verso tweemaal stempel 'Huis van Looy, Haarlem'.

Herkomst:
Huis van Looy, Haarlem; part. bezit Verenigde Staten.

'Willem' Arnold Witsen

Amsterdam 1860-1923

De Oude Waal in de winter, Amsterdam

olieverf op paneel
30,3 x 44,3
cm, gesigneerd
rechtsonder en te
dateren ca. 1912.

Herkomst:
Kunsthandel E. J. van
Wisselingh & Co.,
Amsterdam, 1933;
veiling Mak van Waay,
Amsterdam, 9 okt.
1934, lotnr. 156 (met
afb.).

Literatuur:
tent.cat. Amsterdam,
Kunsthandel E. J.
van Wisselingh &
Co., *Willem Witsen.*
Tentoonstelling van
zijn werk, 1933, cat.nr.
10 (als 'Oude Waal').

Tentoonstelling:
Amsterdam,
Kunsthandel E. J.
van Wisselingh &
Co., *Willem Witsen.*
Tentoonstelling van
zijn werk, okt.-nov.
1933.

Jacobus van Looy

Haarlem 1855-1930

Kalebasperen

olieverf op paneel 34,9 x 26,7 cm, gesigneerd linksonder met initialen.

Annotatie verso: 'Jac. van Looy, Kalebasperen'.

Herkomst:
part. coll. Kampen.

Literatuur:
Joyce van der Smit-Meijer, Chris Will (red.), *Jacobus van Looy (1855-1930): Niets is zoo mooi als zien ...*, Zwolle/Haarlem 1998, pag. 167, cat.nr. 183 (met afb.).

Tentoonstelling:
Jacobus van Looy (1855-1930): Niets is zoo mooi als zien ..., Haarlem, Frans Halsmuseum, dec.
1998-maart 1999/Helmond, Gemeentemuseum Helmond, maart-mei 1999.

Jacob Simon Hendrik 'Hein' Kever

Amsterdam 1854-1922 Laren (N.H.)

Lezende jongen

olieverf op doek 53,8 x 44,6 cm, gesigneerd
rechtsboven.

Herkomst:
coll. kunsthandelaar D.A. Hoogendijk,
Amsterdam.

George Hendrik Breitner

Rotterdam 1857-1923
Amsterdam

*Het Singel bij de hoek
Paleisstraat, Amsterdam*

olieverf op doek 80,5 x 70
cm, gesigneerd rechtsonder
en te dateren ca. 1895-1901.

Herkomst:
door de kunstenaar
zelf ingebracht op de
Tentoonstelling
G.H. Breitner, Arti et
Amicitiae, Amsterdam,
1901-1902; vermoedelijk
hier verworven door dhr.
en mevr. K.K. van Hoffen,
Utrecht; veiling Frederik
Muller & Cie., Amsterdam,
Collection K.K. van Hoffen,
31 okt. 1916, lotnr. 166;
part. coll. Den Haag; veiling
Frederik Muller & Cie.,
Amsterdam, 27 nov. 1917,
lotnr. 1417 (fl. 1.025); part.
bezit: prof. H.A. Kaag (1897-
1970), Tilburg, daarna door
vererving in bezit gekomen
van zijn dochter.

Literatuur:
tent.cat. Amsterdam, *Arti et*
Amicitiae, *Tentoonstelling*
G.H. Breitner, 1901, cat.
nr. 15.

Tentoonstelling:
Amsterdam, *Arti et*
Amicitiae, *Tentoonstelling*
G.H. Breitner, nov. 1901-jan.
1902.

'Isaac' Lazarus Israëls

Amsterdam 1865-1934 Den Haag

Jongen op het Scheveningse strand

olieverf op doek 50 x 30 cm, gesigneerd op
spieraam 'I. Israëls' en te dateren ca. 1895-1905.

Herkomst:

B.J. Ouëndag, door vererving in bezit gekomen van
A.J.G. Strengholt, Blaricum, daarna door vererving
in bezit gekomen van de vorige eigenaar (part. bezit
Canada).

Pieter Florentius Nicolaas Jacobus 'Floris' Arntzenius

Soerabaja (Nederlands-Indië) 1864-1925 Den Haag

Badgasten op het Scheveningse strand

olieverf op doek op paneel 31,6 x 51,5 cm, gesigneerd linksonder.

Herkomst:

veiling Mak van Waay, Amsterdam, 4 febr. 1964, lotnr. 7; part. coll. Nederland.

Cornelis Vreedenburgh

Woerden 1880-1946 Laren
(N.H.)

*Oktobermorgen: de Ridderzaal
in Den Haag*

olieverf op doek 60,5 x 90,5
cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:
kunsthandel W.H. Patterson,
Londen.

Willem Bastiaan Tholen

Amsterdam 1860-1931 Den Haag

Uitzicht over daken

olieverf op doek op paneel 23 x 31,7 cm, gesigneerd
rechtsonder.

Literatuur:

Anneke de Jong, *Willem Bastiaan Tholen (1860-1931)*,
Gouda 1993, pag. 92, afb. 116.

Cornelis Vreedenburgh

Woerden 1880-1946 Laren (N.H.)

Het laden van vaten op de Brouwersgracht, Amsterdam

olieverf op doek 82,4 x 128 cm, gesigineerd rechtsonder en gedateerd 1919.

Herkomst:

familie van de schilder.

Afgebeeld zijn hier de zogenaamde 'Spaanse huizen' aan de Prinsengracht, gezien vanaf de Brouwersgracht. De brug voor de Prinsengracht is de Papiermolensluis. Links Brouwersgracht 101A-105 en Prinsengracht 2 en 4. Achter de Spaanse huizen de ingang van de Lindengracht.

Rijksacademie Amsterdam, tekenles naar naaktmodel, begin 20e eeuw.
Afbeelding: Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Amsterdam.

Robert Archibald Antonius Joan 'Rob' Graafland

Maastricht 1875-1940 Heerlen

Le cygne méchant

olieverf op doek 168,2 x 96,2 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1908.

Literatuur:

tent.cat. Amsterdam, Stedelijk Museum, *Negentiende jaarlijksche tentoonstelling van kunstwerken van leden der Vereeniging Sint Lucas*, 1909, pag. 15, cat.nr. 236 (met afb., als 'Le cygne méchant').

Tentoonstelling:

Amsterdam, Stedelijk Museum, *19e Jaarlijkse tentoonstelling van de Vereeniging Sint Lucas*, april-mei 1909.

Hobbe Smith

Witmarsum 1862-1942 Amsterdam

Luitspelende vrouw

olieverf op doek 105,7 x 60,5 cm.

'Arnold' Marc Gorter

Ambt Almelo 1866-1933 Amsterdam

Voorjaar aan de Vordense Beek, perenbloesem

olieverf op doek 85,3 x 125,4 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

kunsthandel François Buffa & Fils, Amsterdam; coll. Ariëns Kappers, Amsterdam; bruikleen Stedelijk Museum, Amsterdam, 1946, inv.nr. B 304.

Evert Pieters

Amsterdam 1856-1932 Laren (N.H.)

Lente in Laren

olieverf op doek 130,7 x 112,8 cm, gesigeneerd linksonder en gedateerd 1912.

Herkomst:

kunsthandel Frans Buffa & Sons, Amsterdam;
part. bezit Verenigde Staten.

Literatuur:

Tiny de Liefde-van Brakel, *Evert Pieters 1856-1932: Zee en strand en zonnige momenten*, Katwijk 2006, pag. 69 (met afb. 67 in kleur op pag. 68), afb. in kleur op omslag; Maarten Jager, 'Zee, zand en zon: Overzicht Evert Pieters in Katwijks Museum', *De Telegraaf*, 18 aug. 2006, pag. 15 (met afb.); Nelly de Zwaan, *Nederland uit de kunst: 365 dagen kijken en lezen*, Warnsveld 2005, 28 mrt (met afb. in kleur).

Tentoonstelling:

Katwijk, Katwijks Museum, *Evert Pieters (1856-1932)*, juli-sept. 2006.

Hendrik Kobell richt in 1773 het Tekengenootschap *Hierdoor tot Hooger* op. In besloten kring wisselt een handvol kunstenaars van gedachten over hun werk. Al in 1781 wordt het genootschap omgevormd tot een publieke academie, waar les wordt gegeven in tekenen, bouwkunde, perspectief, anatomie en ook kunstbeschouwing. Door de jaren heen wordt de academie meer en meer een ontmoetingsplaats voor kunstenaars, waar plaats is voor discussie in een tijd van snelle ontwikkelingen. Tekenscholen in de negentiende eeuw leveren een specifieke bijdrage aan maatschappelijke ontwikkeling. Omdat tekenen wordt gezien als een van de basisvaardigheden voor algemene ontwikkeling, net zo belangrijk als lezen, schrijven en rekenen, worden de tekenscholen gezien als een middel om de economie te bevorderen.

In 1851 fuseren *Hierdoor tot Hooger*, de *Stadstekenschool voor Bouwkunde* en de *Rotterdamse Industrieschool* tot de *Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen*. Door deze fusie kan een brede tekenopleiding aangeboden worden. De Academie wordt opgedeeld in een artistieke A-afdeling en een technisch georiënteerde B-afdeling en stelt zo studenten in staat een oerdegelijke opleiding te volgen met zowel technische als artistieke disciplines.

Als zoon van een succesvolle Rotterdamse kunsthandelaar maakt **Johan Hendrik van Mastenbroek** vele schetsen van zijn stad. In het begin is hij nog zoekende, maar al snel blijkt dat hij genoeg talent heeft om in 1891 toe te treden tot de

academie. Van Mastenbroek groeit op tijdens de industriële revolutie, wanneer er meer vraag dan ooit is naar tekenaars die voor meer praktische dan kunstzinnige doeleinden het vak leren. Hij begint op afdeling B, temidden van timmermannen en bouwkundigen. Enkele jaren later stroomt hij door naar afdeling A om zich volledig te wijden aan het kunstenaarswezen. Na de academie timmert Van Mastenbroek goed aan de weg. Hij produceert veel schilderijen en aquarellen, die particulieren uit binnen- en buitenland kopen via o.a. zijn vaders kunsthandel. Van Mastenbroeks gehele oeuvre ademt de gedegen vakopleiding die hij genoot. Zijn behandeling van perspectief en schaduwwerking, zijn gevoel voor verhoudingen en de nauwkeurige weergave van schepen, gevels, stenen en werktuigen getuigen hiervan.

Voor **August Willem van Voorden** was les aan de Rotterdamse Academie alleen betaalbaar in de avonden. Hij werkte overdag als decoratieschilder zodat hij van 1893 tot 1899 avondlessen kon volgen. Snel daarna groeide hij uit tot een veelgevraagde kunstenaar. Hij won diverse prijzen, had al in 1907 een solo-expositie en ontving lovende kritieken. Van Voorden kon goed de bedrijvigheid van de havenstad uitdrukken door zijn tonaliteit en evenwichtige composities en is voornamelijk bekend geworden als de schilder van werkpaarden en dienstmeisjes. Hij stierf op jonge leeftijd, maar niet voordat hij als chroniqueur van Rotterdam en zijn tijd werd bestempeld. Op zijn begrafenis sprak Van Mastenbroek hem toe namens Pulchri Studio.

De Rotterdamse Academie heeft vele kunstenaars in hun ontwikkeling gediend, waaronder **Petrus van der Velden**, **Willem Rip**, **Herman Bieling** en **Toon Kelder**. Deze schilders worden gewaardeerd om hun uiteenlopende paden. Zij zijn niet te kenmerken als schilders van typische Rotterdamse stadstaferelen, in tegenstelling tot Van Mastenbroek en Van Voorden.

Willem Hussem en Klaas Gubbels

zijn beiden docent geweest aan de Rotterdamse Academie. Deze werd in 1998 omgedoopt tot de Willem de Kooning Academy, vernoemd naar de bekende abstract expressionist die er gestudeerd heeft. De academie is nu onderdeel van de Hogeschool Rotterdam.

Als kunststad doet Rotterdam onder ten opzichte van Amsterdam en Den Haag, die beide ijverden kunstenaarscentrum te zijn. De tentoonstelling *Panorama Rotterdam*, die in 2001-2002 plaatsvond in de Kunsthal, liet grote schilders zien die Rotterdam gepasseerd hebben, zoals Turner, Jongkind, Van Dongen, Signac en Kandinsky. Er zijn voldoende kunstenaars die Rotterdam geschilderd hebben, maar er zijn weinig schilders van grote naam die trouw zijn gebleven aan het Rotterdamse stadsgezicht. Vanaf het interbellum tot en met de 21e eeuw ontstaat een stroomversnelling van vernieuwing. Met de opkomende globalisering vestigt de stad zich steeds meer als metropool en dient hij tegenwoordig voor vele kunstenaars als inspirerende tussenhaven.

Antonius Bernardus 'Toon' Kelder

Rotterdam 1894-1973 Den Haag

Slapend naakt

olieverf op doek 45 x 66 cm, gesigneerd linksonder en te dateren jaren 30.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2004; coll. Cees en Jarmila Kamerbeek, Amersfoort.

Literatuur:

Cees Kamerbeek, Jarmila Kamerbeek, Marjan de Man, Onno Maurer, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectioneur. Collectie Kamerbeek*, Amersfoort 2007, pag. 136, cat.nr. 44 (met afb. in kleur pag. 137).

Tentoonstelling:

Amersfoort, Museum Flehite, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectioneur. Collectie Kamerbeek*, jan.-april 2007.

Willem Cornelis Rip

Rotterdam 1856-1922 Den Haag

Kalme vaart bij ondergaande zon

olieverf op doek 140 x 190,2 cm, gesigneerd linksonder.

August Willem van Voorden

Rotterdam 1881-1921

Rotdams dienstmeisje

olieverf op doek 47 x 35,9 cm, gesigneerd rechtsonder.

Literatuur:

Marc Couwenbergh, *Werkpaarden en dienstmeiden. Het Rotterdam van August Willem van Voorden 1881-1921*, Venlo 2006, afb. in kleur pag. 61 en pag. 62, afb. 56 (in kleur).

Petrus van der Velden

Rotterdam 1837-1913 Christchurch
(Nieuw-Zeeland)

Langs het jaagpad

aquarel op papier 36,3 x 53,2 cm,
gesigneerd rechtsonder.

**Hermann Friederich 'Herman'
Bieling**

Rotterdam 1887-1964 Rhoon

Kop

gepatineerd brons, 43,7 x 19 cm, te
dateren voor 1930.

Herkomst:

vermoedelijk rechtstreeks van de
kunstenaar verworven door Herman
Molendijk (1896-1983), in de jaren
30 wethouder in Groningen, later
burgemeester van Amersfoort,
grootvader van de vorige eigenaar.

Johan Hendrik van Mastenbroek

Rotterdam 1875-1945

Schafttijd in de haven van Rotterdam

aquarel op papier 46,5 x 91 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1903.

Herkomst:

part. bezit Zwitserland.

Klaas Gubbels

Rotterdam 1934

Zonder titel

olieverf op doek 130 x 200 cm, gesigeneerd rechtsonder in envelop en gedateerd 1990.

Herkomst:

geschilderd in opdracht van Samas kantoorinrichters.

'Willem' Frans Karel Hussem

Rotterdam 1900-1974 Den Haag

Compositie

olieverf op doek 113 x 130 cm, verso gesigneerd en gedateerd '58.

Met op spieraam stempel van de schilder en annotatie: 'W. Hussem No. III 58'.

Herkomst:

Galerie Nouvelles Images, Den Haag.

Literatuur:

C. Cramer, *Willem Hussem. De kracht van de penseelstreek*, Utrecht 1984, pag. 59 (met afb.); H. Steenbruggen, *Willem Hussem, tussen schrift en leegte*, Eindhoven 1994, pag. 80, afb. 66 (in kleur).

Tentoonstelling:

Venetië, Italië, XXX Biennale, 1960.

De Academie Minerva in Groningen werd in 1798 opgericht als school waar de 'Teekenkunst, Bouwkunst, Stuurmanskunst en enige andere hiertoe betrekkelijke wetenschappen' konden worden onderwezen. Deze Academie van Teken-, Bouw- en Zeevaartkunde, waar werd begonnen met het onderwijs op de 'Teekenafdeling', was in het tamelijk geïsoleerde noorden van Nederland eigenlijk de eerste en enige opleiding die een kunstenaar voorbereidde op zijn beroep. Wellicht daarom was het al direct een gedegen opleiding. De leerlingen volgden een dagprogramma van vier jaar, waarin werd getekend naar gipsafgietsels, voorbeelden (meestal prenten) en naar levend model. Voor de lessen anatomie werd een speciaal geraamte vervaardigd. Rond 1850 zou daar perspectieftekenen en het tekenen en schilderen van bloemen en landschappen bij komen. Om de hoge kosten het hoofd te bieden werd in 1820 gefuseerd met het Kunstlievend Genootschap Pictura, en garandeerde het toevoegen van een afdeling toegepaste werktuigkunde een rijkssubsidie. Omstreeks 1831 werd de academie voor het eerst aangeduid met de naam 'Minerva'. Uit de verzelfstandiging in 1856 van de afdeling teken- en schilderkunst valt op te maken dat schilderen in die jaren al deel uitmaakte van het lesprogramma. Bijzonder is dat min of meer vanaf die tijd ook meisjesleerlingen tot de opleiding werden toegelaten. Zo kon de Groningse Geesje van Calcar, de latere echtgenote van de schilder Taco Mesdag, er al lessen volgen.

De leerlingen Jozef Israëls, H.W. Mesdag en Otto Eerelman

Een van de eerste, bekende leerlingen van Academie Minerva was de Groninger Jozef Israëls, die zich in 1835 op 11-jarige leeftijd bij de tekenacademie aanmeldde. Hij kreeg er schilderles van de landschapschilder Jacob Bruggink en daarna van J.G.G. van Wicheren en C.B. Buijs. Overigens werd hij door zijn leraren allerminst als een talent gezien. Men vond hem 'te slodderig', waarmee zijn later geroemde losse schilderstijl werd bedoeld.

Vanaf 1857 kwam er op Minerva meer nadruk te liggen op het schilderonderwijs dankzij de vooruitstrevende ideeën van directeur J.H. Egenberger. Deze historieschilder, voormalig hoofdonderwijzer van de Koninklijke Academie in Amsterdam, moet een uitstekend pedagoog en schilder geweest zijn. Hoewel hij na zeven jaar alweer vertrok had hij een aantal zeer succesvolle leerlingen onder zijn hoede. Hij gaf aan huis schilderles aan de broers Taco en H.W. Mesdag, en op de academie zelf was vanaf 1860 Otto Eerelman een veelbelovend talent. Hoewel deze schilder, net als zijn stadgenoten Jozef Israëls en H.W. Mesdag naar het in cultureel opzicht belangrijke Den Haag vertrok, keerde hij in 1867 terug om leraar te worden aan de academie. Zes jaar later vertrok hij naar Brussel, Den Haag en Arnhem om in 1907 definitief naar Groningen terug te keren. Egenberger waarborgde een gedegen opleiding met nadruk op het maken van grote composities door middel van enkele rake

Academie Minerva.
Afbeelding: RHC Groninger Archieven.

lijnen. Daarnaast werden de leerlingen geoefend in het opzetten van vlotte, eenvoudige studies naar het leven. Dit laatste zou Eerelman later van pas komen bij het schilderen van paarden en honden, die immers maar kort konden poseren.

Het Groninger expressionisme

Aan het eind van de 19e eeuw vroegen maatschappelijke veranderingen en vernieuwingen op technisch en maatschappelijk gebied om modernisering van de nog overwegend conservatief ingestelde academie. In 1905 veranderde de naam in Academie voor Beeldende en Toegepaste Kunst en werd het lessienpakket drastisch uitgebreid met kunstnijverheidvakken en bouw- en meubeltechnieken. Het schilderen en lithograferen werden volwaardige vakken en voor de leerlingen kwam er de mogelijkheid om een tekenakte voor onderwijs te behalen. Bij de studenten van de schilderklas was er belangstelling voor het impressionisme, dat als ideaal had om een directe impressie van de werkelijkheid op het doek te zetten. De beste manier daarvoor was buiten schilderen en het was de leraar F.H. Bach die hierop inspeelde. Hij trok er met zijn leerlingen op uit, lopend of met de fiets, en spoorde ze aan om hun indrukken van het Groninger land vast te leggen. Er moest snel gewerkt worden, tijd voor details was er niet. Daarmee stond Bach aan de wieg van het Groninger expressionisme.

De Groninger Kunstkring De Ploeg

Jan Altink werd in 1900 op de Academie

Minerva leerling van F.H. Bach. De lessen sloegen bij hem aan, al overheersten in Altinks landschappen aanvankelijk nog het groen en grijs. Omstreeks 1916 leerde hij er Johan Dijkstra kennen. Samen richtten ze met o.a. Jan Wiegers en George Martens in 1918 een kunstkring van Groninger kunstenaars op. Het was Jan Altink die kwam met de naam 'De Ploeg', die associaties opriep met ontginnen en omwoelen, het zoeken van nieuwe wegen in de schilderkunst en afschudden van het oude. Dit leidde uiteindelijk tot de naam 'De Groninger Kunstkring De Ploeg'. Al in 1919 organiseerde De Ploeg in de zalen van het Kunstlievend Genootschap 'Pictura' zijn eerste tentoonstelling. Critici noemden het werk veelbelovend en modern. In 1920 trad Hendrik Werkman toe als lid en in 1924 meldden Jan van der Zee en Jannes de Vries zich aan. Onder invloed van Jan Wiegers werd er vanaf 1921 door de vroegste leden geschilderd in felle kleuren en gedeformeerde vormen.

Jan Wiegers

Jan Wiegers was de spil en aanjager van het kleurige expressionisme van De Ploeg. Al op 13-jarige leeftijd werd hij ingeschreven op Minerva. Tussendoor maakte hij tijdens een studiereis door Duitsland kennis met het werk van de Duitse expressionisten. In 1920 ontmoette hij in Davos, waar hij verbleef voor een kuur, de Duitse expressionist Ernst Ludwig Kirchner. Daarna wordt zijn werk gekenmerkt door het gebruik van expressieve kleuren en een vrijmoedige omvorming van de natuur. Zijn schildertrant vond binnen De Ploeg navolging en werd

tot een min of meer collectieve stijl, die tot omstreeks 1927 werd gehanteerd.

Jan Altink

Jan Altink, zoon van een Groninger veeboer, wordt wel de landschapschilder van De Ploeg genoemd. In zijn grote voorliefde voor het buiten schilderen werd hij beïnvloed door zijn leraar F.H. Bach, die zijn leerlingen 'naar buiten joeg'. Vanaf 1921 verandert zijn stijl onder invloed van Wiegers. In gedurfde, felle kleuren en eenvoudige vormen registreert hij het Groninger landschap. Een motief dat hij veel gebruikte was de landweg, die in combinatie met een hoge horizon ruimte suggereerde.

Jan van der Zee

Toen Jan van der Zee zich aanmeldde voor De Ploeg experimenteerde hij met abstracte composities. Maar altijd bereid tot experiment richtte hij zich eind jaren 20 op het schilderen van het Groninger land. Zijn landschappen zijn aards: krachtig geschilderd in een stevige, expressionistische penseelstreek.

George Martens

George Martens kreeg zijn eerste schilderlessen van zijn vader, een amateur-zeeschilder, en volgde vanaf 1912 een deelopleiding aan Academie Minerva. Onder invloed van Wiegers begon hij zijn onderwerpen snel en direct te registreren en werd zijn kleurgebruik vrij en uitbundig. Zijn motieven vond Martens meestal in de stad en op en aan het water.

Jozef Israëls

Groningen 1824-1911 Den Haag

Geitje voeren

olieverf op paneel 50 x 33,6 cm, gesigneerd linksonder en gedateerd 1879.

Herkomst:

coll. James Crathern (1830-1910), Montreal, Canada, daarna door vererving in bezit gekomen van zijn dochter Evelyn, getrouwd met Gerald Hansard, nakomeling van Luke Hansard (1752-1828), drukker en oprichter van Hansard Publishing Union in Londen; part. bezit Groot-Brittannië.

Otto Eerelman

Groningen 1839-1926

Een schimmel op stal

olieverf op doek 25,2 x 31,2 cm, gesigneerd rechtsonder.

Otto Eerelman, ca. 1920-1925.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

Otto Eerelman

Groningen 1839-1926

Buffalo Bill

aquarel en gouache op papier 54,3 x 36,9 cm,
gesigneerd linksonder.

Vermoedelijk omstreeks 1894 trok Eerelman naar Londen om het Western-circus van de Amerikaanse cowboy Buffalo Bill te zien, die vanaf 1883 de wereld rondtrok met zijn Buffalo Bill's Wild West Show. Thuisgekomen maakte Eerelman een serie werken met deze figuur in de hoofdrol.

Otto Eerelman

Groningen 1839-1926

Tweespan voor de ploeg, bij Arnhem

aquarel op papier 47,6 x 69,6 cm, gesigneerd rechtsonder en te dateren ca. 1902-1907.

Annotatie: 'Arnhem'.

Herkomst:

Venduehuis der Notarissen, 's-Gravenhage, 4-6 nov. 1986, lotnr. 32 (met afb.); Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, ca. 1987; part. bezit Nederland.

Jan Wiegers

Kommerzijk 1893-1959 Amsterdam

Polderlandschap met zeedijk, Groningen

wasverf op doek 53 x 80,3 cm, gesigneerd linksonder en te dateren ca. 1930-1933.

Herkomst:

vermoedelijk rechtstreeks van de kunstenaar verworven door Hermen Molendijk (1896-1983), in de jaren 30 wethouder in Groningen, later burgemeester van Amersfoort, grootvader van de vorige eigenaar.

Literatuur:

Han Steenbruggen, Patty Wageman, Cees Hofsteenge, *Jan Wiegers 1893-1959: de ceremoniemeester heeft het spel laten beginnen*, Groningen 2001, afb. in kleur pag. 179.

Tentoonstelling:

mogelijk in november 1930 tentoongesteld op een door Jan Wiegers georganiseerde expositie in zijn eigen huis aan de Kraneweg 83A, Groningen.

Jan Altink

Groningen 1885-1971

Vlasakker

wasverf op doek 58 x 78,5 cm, gesigeneerd verso linksonder en te dateren ca. 1930.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2004; coll. Cees en Jarmila Kamerbeek, Amersfoort.

Literatuur:

Cees Kamerbeek, Jarmila Kamerbeek, Marjan de Man, Onno Maurer, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectionneur. Collectie Kamerbeek*, Amersfoort 2007, pag. 204, cat.nr. 75 (met afb. in kleur), pag. 206, cat.nr. 76 (met afb. in kleur).

Tentoonstelling:

Amersfoort, Museum Flehite, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectionneur. Collectie Kamerbeek*, jan.-april 2007.

Ernst Ludwig Kirchner

Aschaffenburg (Duitsland) 1880-1938 Frauenkirch (Zwitserland)

Abschied am Bahnhof

potlood en aquarel op papier 20,8 x 16,6 cm.

Herkomst:

Galerie Utermann, Dortmund, Duitsland, aldaar gekocht door de vorige eigenaar (part. coll. Duitsland).

Met echtheidsverklaring, op basis van een foto, van dr. Wolfgang Henze, Das Ernst Ludwig Kirchner Archiv, Wichtrach, Zwitserland, 26 maart 2010.

verso: *Boerenerf met paard* (olieverf)

Gijsbert 'George' Martens

Groningen 1894-1979

Zeilboten op een plas

olieverf op doek 34,6 x 51 cm, gesigeneerd
rechtsonder en gedateerd '29.

Herkomst:
coll. W.H. Schortinghuis-Mulder, Groningen.

Jan Altink

Groningen 1885-1971

*Het haventje bij de werf van Albert Helder aan
het Paterswoldse meer*

wasverf op doek 63,2 x 78,3 cm, gesigeneerd
rechtsonder en gedateerd '29.

Literatuur:
Mariëtta Jansen, *Jan Altink: iconen van het
Groningerland*, Groningen 2011, afb. in kleur
pag. 116 (als 'Reitdiep').

Jan Wiegers

Kommerzijk 1893-1959 Amsterdam

Zeilboten

olieverf op doek 45,5 x 50,4 cm, gesigneerd rechtsonder (tweemaal) en te dateren ca. 1931.

Herkomst:

veiling Sotheby's, Amsterdam, 10 april 1989, lotnr. 332, alwaar verworven door de voorlaatste eigenaar.

Literatuur:

W. Jos de Gruyter, 'Jan Wiegers bij Kleykamp, Den Haag', *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift* 2 (1932), plaat LXXXV;

H. Steenbruggen e.a., *Jan Wiegers 1893-1959*, Groningen 2001, afb. pag 178.

Tentoonstelling:

Den Haag, Kunstzaal Kleykamp, *Wiegers*, okt. 1932.

Jannes de Vries

Meppel 1901-1986 Groningen

Kalkovens aan het Reitdiep

olieverf op doek 40 x 50 cm, gesigneerd linksonder en op spieraam en gedateerd '35.

Annotatie op spieraam: 'Reitdiep'.

Jan van der Zee

Leeuwarden 1898-1988 Groningen

Landschap met dorpje in de sneeuw; verso: De Drafbaan, Groningen

olieverf op doek 60,5 x 80,8 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '40.

Twee werken op een drager.

Samen ieder zijn weg

Ieder zijn weg

Het door de Schilders van Tachtig geplante 'zaadje' dat niet alleen optische waarneming maar ook innerlijke ervaring aan de basis ligt van kunst, leidde ertoe dat eind 19e eeuw de academische principes schipbreuk lijdten. Leerlingen spreken over een muffe lucht die ze tegemoet komt als de academie wordt betreden; men vindt dat de kunst aan zichzelf moet worden overgelaten. De tijd van de vele 'ismen' en van experimentele kunst die zich steeds moet vernieuwen breekt aan: neo-impressionisme, pointillisme, luminisme, kubisme en expressionisme volgen elkaar op. Leerlingen van de academie vullen hun opleiding steeds vaker aan met een leertijd buiten Nederland. Parijs is vanaf het eind van de 19e eeuw tot ver in de 20e eeuw de meest populaire bestemming. Het is niet langer ongebruikelijk als een jonge schilder geen academieonderwijs volgt maar zijn eigen weg zoekt. In de vele verenigingen en kunstkringen die in de 20e eeuw worden opgericht verzamelen zich gelijkgestemden, die hun ideeën via manifesten en gezamenlijke tentoonstellingen naar buiten brengen.

Kunstenaarsmekka Parijs

In de ontwikkeling van de moderne kunst in Nederland speelt vooral Parijs een belangrijke rol. De stad is vanaf het begin van de 20e eeuw een artistiek Mekka, waar jonge kunstenaars en *masse* naartoe reizen om kennis te nemen van het werk van de Franse avant-garde. Het zijn het Franse neo-impressionisme en fauvisme die de eerste aanzet geven tot vernieuwing in Nederland. De Amsterdammers Jan

Sluijters, Leo Gestel en Piet Mondriaan vormen de voorhoede, anderen volgen. Nog tot in de jaren 40 zou de invloed van Parijs zich doen gelden. Sommige Parijsgangers keren na hun bezoek niet meer terug naar huis. Kees van Dongen bijvoorbeeld, en de gebroeders Geer en Bram van Velde, die onder invloed van het kubisme en het Franse licht tot een geheel eigen vorm van abstractie komen.

Jan Sluijters in zijn atelier, door Leo Gestel.
Afbeelding: The Athenaeum.

Sluijters, Gestel en Mondriaan

In 1906 brengt de jonge Jan Sluijters op de terugweg uit Italië een bezoek aan Parijs. Hij stort zich daar in het kunst- en uitgaansleven, wat resulteert in een serie van licht en kleur wervelende doeken. Sluijters' schildervriend Leo Gestel wordt erdoor beïnvloed. Hij schildert tussen 1908 en 1910 een reeks spectaculaire zonnelandschappen die getuigen van een intense natuurervaring. Ook Sluijters en Mondriaan komen in deze periode met felgekleurde, indringende landschappen. Het zijn deze luministische schilderijen

die in 1910 en 1911 te zien zijn op de tentoonstellingen van de Amsterdamse vereniging St. Lucas. En hoewel het kritiek regent, is hiermee de toon voor vrijheid en experiment gezet. Gestel zou daarna verder experimenteren met kubisme en expressionisme en Sluijters ontwikkelt een expressionistische stijl waarin hij vooral kleur gebruikt als uitdrukkingsmiddel voor zijn emoties. Mondriaan sluit met zijn luministische landschappen de zoektocht af die hij rond 1905 begon met zijn vormen en lichtstudies langs de rivier het Gein. In 1911 vertrekt hij naar Parijs. Daar vindt hij aanvankelijk onderdak in hetzelfde gebouw als Conrad Kickert en Lodewijk Schelfhout. De laatste, kleinzoon van Andreas Schelfhout, was al in 1903 in Parijs komen wonen. In zijn stillevens en landschappen klinkt invloed door van het kubisme van Cézanne. In Nederland is de Moderne Kunstkring de belangrijkste spreekbuis van het Franse kubisme. Deze door Jan Toorop, Kickert, Sluijters en Mondriaan in 1910 opgerichte vereniging organiseert als eerste in Amsterdam tentoonstellingen van de Parijse avant-garde.

De schilder Otto van Rees trekt op aanraden van zijn leraar Toorop in 1904 voor langere tijd naar Parijs. Hij vindt een onderkomen in het ateliercomplex Bateau-Lavoir, waar toen ook Picasso, Kees van Dongen en Juan Gris hun atelier hadden. Vanaf 1908 huurt hij 's zomers een boerderij in Fleury, die hij schildert in een stijl waarin het pointillisme van Toorop nog doorklinkt.

Realisme

In de jaren 20 en 30 verzamelen zich in en rond de kunstenaarsvereniging De Brug

kunstenaars die het schilderen van de zichtbare werkelijkheid verkiezen boven het vrije experiment. Omdat ieder van hen zijn eigen nuancerings en opvattingen meebrengt heeft dit realisme, ook wel nieuwe zakelijkheid genoemd, vele vormen. De communist-socialist Johan van Hell bijvoorbeeld, kiest het realisme omdat voor hem kunst begrijpelijk moet zijn voor een breed publiek en niet voor een klein groepje ingewijden. Hij maakt zelfs van een aantal van zijn schilderijen litho's, die in grote oplagen kunnen worden afgedrukt om ze betaalbaar te houden. Omstreeks 1923 vertoont zijn werk nog expressionistische en kubistische invloeden, na 1925 wordt zijn stijl gekenmerkt door een stilerende aanpak van landschap, stadsgezicht en zelfs menselijke figuur.

Tot dit realisme kan overigens ook het werk van Jakob Nieweg worden gerekend, een schilder die behoorde tot de groep rond kunstpedagoog H.P. Bremmer. Net als bijvoorbeeld Jan Wittenberg en Sal Meijer werd hij door de leden van De Brug bewonderd om de 'innerlijkheid' van zijn werk en zijn wil om daarin tot de 'ziel der dingen' door te dringen.

Vrij Beelden

Na de tweede wereldoorlog wordt in 1947 het klimaat van experiment weer opgepakt door de schilders van de groep Vrij Beelden. Medeoprichter en drijvende kracht achter deze kunstenaarsvereniging is Willy Boers, een voorvechter van abstracte kunst. Een aantal leden had in de oorlogsjaren al min of meer een stap gezet in het loslaten van de figuratie. Het nieuwe streven is echter volledige abstractie, een

beeldtaal die voor hen vrijheid en verzet tegen regels symboliseert. Onder deze kunstenaars bevonden zich de belangrijke Haagse modernisten Willem Hussem, Jaap Nanninga en ook Jan Roëde, die zich, net als sommige Cobraleden, liet inspireren door de kindertekening. Al in 1946 werd het sterk uiteenlopende werk van de leden van Vrij Beelden in het Amsterdamse Stedelijk Museum geëxposeerd.

CoBrA

Vrijwel tegelijkertijd met het ontstaan van Vrij Beelden laat een tweede groep kunstenaars luid en duidelijk weten met een schone lei te willen beginnen. Karel Appel, Corneille en Constant richten in de zomer van 1948 samen met Anton Rooskens en Theo Wolvecamp de Nederlandse Experimentele Groep op. Zij willen een eind maken aan de bestaande artistieke regels en beperkingen en streven naar een vrije, experimentele uitdrukkingswijze. Voor een aantal van hen wijzen de kindertekening en de spontane kunstuitingen van 'primitieve' volken de weg naar een nieuwe, expressionistische vormtaal. In hetzelfde jaar reizen Karel Appel en zijn klasgenoot aan de Rijksacademie Corneille naar Parijs, waar contact gelegd wordt met gelijkgestemde kunstenaars en in 1948 CoBrA wordt opgericht (1948-1951). De kracht van de Cobrabeweging is een vastomlijnd programma en een duidelijk herkenbare beeldtaal. Hun eerste tentoonstelling, die in 1949 in het Stedelijk Museum wordt gehouden, luidt het begin in van een kortstondige maar stormachtige opmars van de groep. Wolvecamp ontwikkelt in deze vroege Cobrajaren

onder invloed van Miró een beeldtaal van spontaan neergezette abstracte tekens.

Actie en reactie

Een reactie op de directe en spontane uitdrukking van persoonlijke gevoelens door de Cobrabeweging blijft niet uit. Vanaf de jaren 50 willen kunstenaars breken met zowel de figuratieve als de abstracte kunst. Ze verkennen nieuw materiaalgebruik en er wordt geëxperimenteerd met kunstvormen waarin alle sporen van persoonlijke expressie zijn verdwenen. Driedimensionale kunst speelt deze jaren een steeds belangrijker rol, zowel in de vorm van vrijstaande sculpturen als in reliëfs van geometrische vormen.

Piet Mondriaan en Lodewijk Schelfhout in Parijs, 1912.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

Pieter Cornelis 'Piet' Mondriaan

Amersfoort 1872-1944 New York (Verenigde Staten)

Boerderij Geinrust achter bomenrij aan het Gein

olieverf op doek 47,7 x 63,8 cm, gesigineerd rechtsonder en te dateren ca. 1905-1906.

Herkomst:

Victor Spark, New York, rechtstreeks van de kunstenaar gekocht, vóór 1917; Francis Marro; Robert Kulicke, New York; Franklin Collection, New York; veiling Franklin Collection, Parke-Bernet Galleries, New York, 5 dec. 1962, lotnr. 72; Thomas Neelands jr.; veiling Sotheby Parke-Bernet, New York, 12 april 1967; Mr. en Mrs. Marvin David, Rancho Mirage/Denver CO, Verenigde Staten; coll. Palm Springs Desert Museum, Palm Springs CA, Verenigde Staten, 1980-2005, inv.nr. 3844R.

Literatuur:

Robert P. Welsh, *Piet Mondriaan's Early Career*, Princeton 1965, pag. 86, afb. 135; Robert P. Welsh, *Piet Mondriaan. Catalogue Raisonné of the Naturalistic Works (until early 1911)*, Blaricum 1998, pag. 335, cat.nr. A450 (met afb.), pag. 62 afb. in kleur (met foutieve maten); Marty Bax (inl.), *Mondriaan Compleet*, Blaricum 2001, afb. pag. 393; Apeldoorn, Paleis Het Loo, *Catalogus Uit de kunst! 100 jaar Nederlandse kunsthandel*, 2011-2012; Katjuscha Otte e.a., *Agatha Zethraeus (1872-1966). Vriendin, leerling en model van Piet Mondriaan*, Amersfoort 2014, afb. in kleur pag. 55; Astrid Becker e.a., *Mondriaan en Nolde in de Natuur/ Mondriaan und Nolde in der Natur*, Winterswijk/Zwolle 2015, afb. in kleur pag. 76; Winterswijk, Villa Mondriaan, *Figuratie in Stijl*, maart-sept. 2017.

Tentoonstelling:

Amersfoort, Mondriaanhuis, *Zonen en Dochters van Amersfoort*, mei-sept. 2009; Tsinandali, Georgië, Alexander Chavchavadze House-Museum, *Once upon a time in Holland. The young Piet Mondriaan and the Masters who inspired him*, mei-juni 2011; Apeldoorn, Paleis Het Loo, *Uit de kunst! 100 jaar Nederlandse kunsthandel*, nov. 2011-jan. 2012; Amersfoort, Mondriaanhuis, *Mondriaan in de polder*, sept. 2013-jan. 2014; Winterswijk, Villa Mondriaan, *Mondriaan en zijn leermeesters*, mei 2014-sept. 2014; Amersfoort, Mondriaanhuis, *Agatha Zethraeus (1872-1966). Vriendin, leerling en model van Piet Mondriaan*, okt. 2014-jan. 2015; Winterswijk, Villa Mondriaan, *Mondriaan en Nolde in de natuur/Mondriaan und Nolde in der Natur*, mei-sept. 2015; Winterswijk, Villa Mondriaan, *Figuratie in stijl*, maart-sept. 2017.

Met echtheidsverklaring van Joop M. Joosten, Leiden, 20 oktober 2006.

Louis Alexander Abraham 'Loe' Saalborn

Rotterdam 1891-1957 Amsterdam

Vrouw met poes

olieverf op doek 120,8 x 90,4 cm, gesigineerd middenonder met initialen en gedateerd '50.

Christiaan Johannes 'Chris' Lanooy

St. Annaland 1881-1948 Epe

Vliegenzwammen

olieverf op doek op board 52,2 x 68,7 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

coll. Chris Lanooy, daarna door vererving in bezit gekomen van A. Chambaret-van der Stap (1925-2014), levenspartner van Ruud Lanooy, zoon van de schilder.

Willem Anthonie 'Wim' Oepts

Amsterdam 1904-1988 Parijs

De Spoorbaanstraat in Amsterdam

olieverf op doek 43,1 x 58,8 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '30.

Annotatie verso: 'Oepts 1930, Stadsbuurtje'.

Herkomst:

nalatenschap van de schilder, daarna van de erven verworven door de vorige eigenaar.

Literatuur:

Marie-Louise van Aubel e.a., *Willem Anthonie Oepts 1904-1988*, Zwolle 2011, pag. 149, cat.nr. SK. 025 (met afb., als 'De Spoorbaanstraat in Amsterdam').

Tentoonstelling:

Parijs, Institut Néerlandais, *Wim Oepts, tableaux et gravures*, 1984.

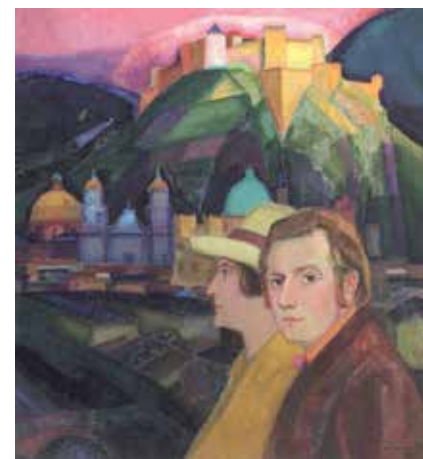
**Johannes Carolus Bernardus
'Jan' Sluijters**

Den Bosch 1881-1957 Amsterdam

Stilleven met klaprozen en margrietten

olieverf op doek 72,5 x 58,6 cm,
gesigneerd rechtsboven en op
spieraam.

Vermoedelijk door de schilder ter
beschikking gesteld voor de veiling van
Pulchri Studio ten behoeve van het in
1864 opgerichte Ondersteuningsfonds
voor Hulpbehoevende Kunstenaars of
hun Weduwen- en Wezen.

Johan van Hell, De burcht Hogensalzburg met op de voorgrond de schilder zelf met Pau Wijnman, geschilderd in hetzelfde jaar. Thans part. bezit Canada.

Johannes Gerardus Diederik 'Johan' van Hell

Amsterdam 1889-1952

De burcht Hohensalzburg

olieverf op board 120 x 89,9 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '23.

Literatuur:

tent.cat. Amsterdam, Stedelijk Museum, *Johan van Hell, Christiaan Schaaf, Sarah de Vries, Pau Wijnman*, 1924, cat.nr. 38; Tineke Reijnders e.a., *Johan van Hell (1889-1952)*, Warnsveld 2005, pag. 84, cat.nr. S61.

Tentoonstelling:

Amsterdam, Stedelijk Museum, *Johan van Hell, Christiaan Schaaf, Sarah de Vries, Pau Wijnman*, 1924.

Leendert 'Leo' Gestel

Woerden 1881-1941 Hilversum

Zinnwald

olieverf op doek 66 x 70 cm, gesigneerd rechtsonder en te dateren ca. 1923.

Literatuur:

Marijke E. Th. Estourgie-Beijer, Eveline Heuves, *Leo Gestel. Schilder en tekenaar*, Zwolle 1993, pag. 77, afb. 67.

Tentoonstelling:

Laren, Singer Museum, *Leo Gestel. Schilder en tekenaar*, nov. 1993-jan. 1994.

Lodewijk Schelfhout

Den Haag 1881-1943 Amstelveen

Stilleven met fruit, bloemen en fles

olieverf op doek 55,5 x 46 cm, gesigineerd
rechtsonder en gedateerd 1908.

Literatuur:

tent.cat. Kortenhoef, Stichting Kunst aan de Dijk,
*Lodewijk Schelfhout en tijdgenoten - De komst van het
kubisme in Nederland*, 2006, pag. 52, cat.nr. 4.

Tentoonstelling:

Kortenhoef, Stichting Kunst aan de Dijk, *Lodewijk
Schelfhout en tijdgenoten - De komst van het kubisme
in Nederland*, mei-juni 2006.

Nicolaas Warb ('Sophia' Elisabeth Warburg)

Amsterdam 1906-1957 Hilversum

Rien n'est réel

olieverf op paneel 19,6 x 14,2 cm, gesigneerd rechtsonder met initiaal en gedateerd '50.

Annotatie verso: 'Nicolaas Warb "Rien n'est réel" Paris-50 No 170, offert à Simone et Pierre le 6 oct 1950'.

Gerardus 'Geer' van Velde

Lisse 1898-1977 Cachan (Frankrijk)

À la plage

olieverf op doek 81,5 x 99,9 cm, gesigneerd rechtsonder met initialen en te dateren ca. 1938.

Annotatie op resten van etiket op spieraam: 'A la plage'.

Herkomst:

coll. P.A. Regnault, Amsterdam.

Literatuur:

Martine van Rijn, *Uit een nalatenschap van P.A. Regnault*, Amsterdam 1999, pag. 54, cat.nr. 88 (met afb. in kleur).

Tentoonstelling:

Batavia, Nederlands-Indië, Bataviasche Kunstkring, *Collectie Regnault*, 1939; Amsterdam, Stedelijk Museum, in bruikleen van P.A. Regnault; Haarlem, Frans Halsmuseum, in bruikleen van P.A. Regnault; Amsterdam, Auke van der Werff, *Uit een nalatenschap van P.A. Regnault*, nov.-dec. 1999.

Otto van Rees

Freiburg (Duitsland) 1884-1957 Utrecht

Het huis in Fleury

olieverf op doek op board 35,7 x 36,8 cm, te dateren ca. 1908.

Herkomst:

part. coll. Deurne; part. coll. Nederland.

Literatuur:

Egbert en Sjoerd van Faassen e.a., *Otto van Rees*, Zwolle/De Bilt 2005, pag. 23 (met afb.), pag 300, cat.nr. 47.

Otto 'Herbert' Fiedler

Leipzig 1891-1962 Amsterdam

Café concert Parijs

olieverf op doek 115 x 63 cm, gesigneerd rechtsonder.

Herkomst:

Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 2003; coll. Cees en Jarmila Kamerbeek, Amersfoort.

Literatuur:

tent.cat. Amsterdam, Stedelijk Museum, *H. Fiedler*, 1962, cat.nr. 3 (met afb.); tent.cat. Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal, *Herbert Fiedler*, 1966, cat.nr. 1; Cees Kamerbeek, Jarmila Kamerbeek, Marjan de Man, Onno Maurer, *Jongkind tot Van der Leek: de passie van een collectioneur. Collectie Kamerbeek*, Amersfoort 2007, pag. 130, cat.nr. 41 (met afb. in kleur pag. 131); Ingelies Vermeulen e.a., *Nachtlicht. De schilders van het nieuwe licht 1880-1940*, Haarlem 2010, afb. in kleur pag. 91, pag. 124.

Tentoonstelling:

Amsterdam, Stedelijk Museum, *H. Fiedler*, sept.-okt. 1962; Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal, *Herbert Fiedler*, dec. 1965-jan. 1966; Den Haag, Museum Mesdag, *Proost. Het caféleven in beeldende kunst en literatuur tussen 1840-1940*, 2007.

Sigismund Ivanowski

Kuryłówka (Oekraïne) 1875-1944 Westmoreland (Verenigde Staten)

Etalages kijken

olieverf op doek 50,9 x 81,6 cm.

Herkomst:

Kaisley Blake, Westchester, New York; Dorothea F. Blake, Greenwich, Verenigde Staten; John Foley, Southport, Verenigde Staten; veiling Christie's, New York, 28 september 1989, lotnr. 117, alwaar verworven door de vorige eigenaar.

Herbert Fiedler met George Grosz in Spakenburg, zomer 1935.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

George 'Georg' Grosz

Berlijn 1893-1959

Naakt met spiegelbeeld

houtschool op papier 62 x 47 cm, met naamstempel rechtsonder en te dateren 1939.

Literatuur:

tent.cat. Den Haag, Van Voorst van Beest Gallery, *George Grosz 1893-1959*, 1990, z.p., met afb.

Tentoonstelling:

Den Haag, Van Voorst van Beest Gallery, *George Grosz 1893-1959*, 1990.

Met echtheidsverklaring van Richard A. Cohn, New York. Geregistreerd in het archief Estate George Grosz, onder nr. 4-183-8.

Gerardus 'Geer' van Velde

Lisse 1898-1977 Cachan (Frankrijk)

Village

olieverf op doek 45,4 x 66,2 cm, gesigeneerd linksonder en verso en te dateren ca. 1925-1928.

Herkomst:

Galerie d'Eendt, Amsterdam; part. coll. Nederland.

Literatuur:

Erik Slagter, *Geer van Velde en het licht*, Zwolle 1998, pag. 40 (met afb. in kleur); Rainer Michael Mason, Sylvie Ramond, *Bram et Geer van Velde. Deux peintres, un nom*, Parijs 2010, pag. 47, cat.nr. 32 (met afb. in kleur) en pag. 294. afb. 7 (in kleur).

Theodorus 'Theo' Bitter

Den Haag 1916-1994

Interieur met uitzicht (atelier Riouwstraat)

olieverf op doek 120,2 x 97,9 cm, gesigeneerd rechtsonder en verso en gedateerd Mei '47.

Annotatie op spieraam: 'Interieur met uitzicht'.

Herkomst:

Victorine Hefting (oud-directeur Haags Gemeentemuseum); bruikleen aan de dichter Gerrit Achterberg, Leusden; coll. Bert Bakker, Amsterdam.

Literatuur:

tent.cat. Den Haag, Haags Gemeentemuseum, *Eerste tentoonstelling Haagse kunstenaars*, 1947, cat.nr. 18.

Tentoonstelling:

Den Haag, Haags Gemeentemuseum, *Eerste tentoonstelling Haagse kunstenaars*, mei-juni 1947; Den Haag, Haags Historisch Museum, *Eenmaal. Andermaal...!*, mei-sept. 2012; Eelde, Museum de Buitenplaats, *De Appel. Tussen schuld en onschuld*, sept-nov. 2016.

**Jacob 'Jaap'
Nanninga**

Winschoten 1904-1962
Den Haag

Compositie

olieverf op doek
35,2 x 45,3 cm, gesigneerd
rechtsonder en
gedateerd '50.

Fugare in Pulchri Studio, met o.a. Theo Bitter,
Willem Hussem en Jaap Nanninga.
Afbeelding: website George Lampe.

Jan Roëde

Groningen 1914-2007 Rijswijk (Z.H.)

Abstracte figuren

olieverf op doek 60,6 x 99,6 cm,
gesigneerd rechtsonder en
gedateerd '48.

'Willem' Frans Karel Hussem

Rotterdam 1900-1974 Den Haag

Abstracte compositie

olieverf op beton 45,3 x 100 cm, te
dateren ca. 1957.

Tentoonstelling:
Den Haag, Theater Dakota (voorheen
Zuiderpark H.B.S.), *Schilderijen Willem
Hussem*, nov. 2011.

De echtheid van het werk is bevestigd
door Frank Hussem, zoon van de
kunstenaar.

Ontwerp voor een wandschildering die
de kunstenaar in 1957 op verzoek van
de architect Sjoerd Schamhart maakte
voor de voormalige Zuiderpark H.B.S.
(het huidige Zuid57/Theater Dakota).

'Willy' Herman Friederich Boers

Amsterdam 1905-1978

Verbeeldende activiteit

olieverf op doek 60 x 58 cm,
gesigneerd rechtsonder en
gedateerd 1949.

Annotatie verso: 'Willy Boers
1949 "Verbeeldende activiteit"'.
Herkomst:

veiling Christie's, Amsterdam, mei
1990, lotnr. 120; coll. H. Klasema,
Bergen op Zoom.

Literatuur:
tent.cat. Amsterdam, Kunstzaal
Van Lier, *Frans en Willy Boers*,
1949, cat.nr. 9; Hans Redeker
'Creatie', *Vrij Nederland*, 31 jan.
1953; Elmyra M.H. van Dooren,
Willy Boers 1905-1978, Naarden
1995, pag. 306.

Tentoonstelling:
Amsterdam, Kunstzaal Van Lier,
Frans en Willy Boers, maart-mei
1949; Amsterdam, Museum
Fodor, *Creatie*, jan.-maart 1953;
Antwerpen, België, Toonzolder,
*Willy Boers, schilderijen,
gouaches, tekeningen*, sept. 1955.

Jakob Nieweg

Hogebeintum 1877-1955 Amersfoort

Bloemstillevens

olieverf op doek 60,5 x 50,6 cm,
gesigneerd rechtsonder met
monogram en gedateerd 1924.

Salomon 'Sal' Meijer

Amsterdam 1877-1965 Blaricum

Landhuis bij Blaricum

olieverf op paneel 40 x 49,9 cm, gesigeneerd rechtsonder.

Herkomst:

Galerie Mokum, Amsterdam.

Hendrik Nicolaas Werkman

Leens 1882-1945 Bakkeveen

Kalender 1944

sjabloon en stempel op papier 32 x 24,5 cm, gedrukt in 1943.

12 bladen, elk met annotatie verso (in potlood) van de betreffende maand (afgekort) gevolgd door '44 en met stempel 'Henkels', elk ingelijst. Gedrukt in een oplage van 20 + 1.

Herkomst:

coll. F.R.A. Henkels, Heerenveen; Margaret H. Froelicher, New York.

Literatuur:

J. Martinet (red.), *Hot Printing. Catalogus van druksels en voorlopige catalogi van gebruiksdrukwerk, litho's, etsen, houtsneden, tikfels en schilderijen van Hendrik Nicolaas Werkman*, Stichting H.N. Werkman/Stedelijk Museum, Amsterdam 1963, pag. 170, cat.nr. 43-g11; Dieuwertje Dekkers, Jikke van der Spek, Anneke de Vries, *H.N. Werkman. Het complete oeuvre*, Rotterdam 2008, pag. 282, cat.nr. G-240 (met afb. in kleur van een ander exemplaar).

Gerrit Benner

Leeuwarden 1897-1981 Nijemirdum

Zonder titel

olieverf op doek 100 x 129,5 cm,
gesigneerd verso en te dateren ca.
1960.

Herkomst:
Kunsthandel Borzo, 's-Hertogenbosch,
alwaar in 1991 verworven voor de
collectie Douwe Egberts.

Literatuur:
tent.cat. Bochum, Städtische
Kunstgalerie, *Gerrit Benner. Gemälde,
Gouachen, Zeichnungen*, 1960, pag. 49,
cat.nr. 260.

Tentoontstelling:
Bochum, Duitsland, Städtische
Kunstgalerie, *Gerrit Benner. Gemälde,
Gouachen, Zeichnungen*, nov.-dec.
1960.

Gerrit Benner

Leeuwarden 1897-1981 Nijemirdum

Twee ruiters te paard

olieverf op doek 74,9 x 60 cm,
gesigneerd rechtsonder en verso.

Johannes Jacobus Maria 'Jan' Bogaerts

Den Bosch 1878-1962 Wassenaar

Glazen pot met blauwsel bolletjes

olieverf op doek 36 x 32,9 cm, gesigneerd middenboven en gedateerd 1937.

'Jan' Hendrik Willem Wittenberg

Den Haag 1886-1963 Bennekom

Bloemstillevan

olieverf op doek 29,8 x 24 cm, gesigneerd rechtsboven en gedateerd 1940.

Herkomst:

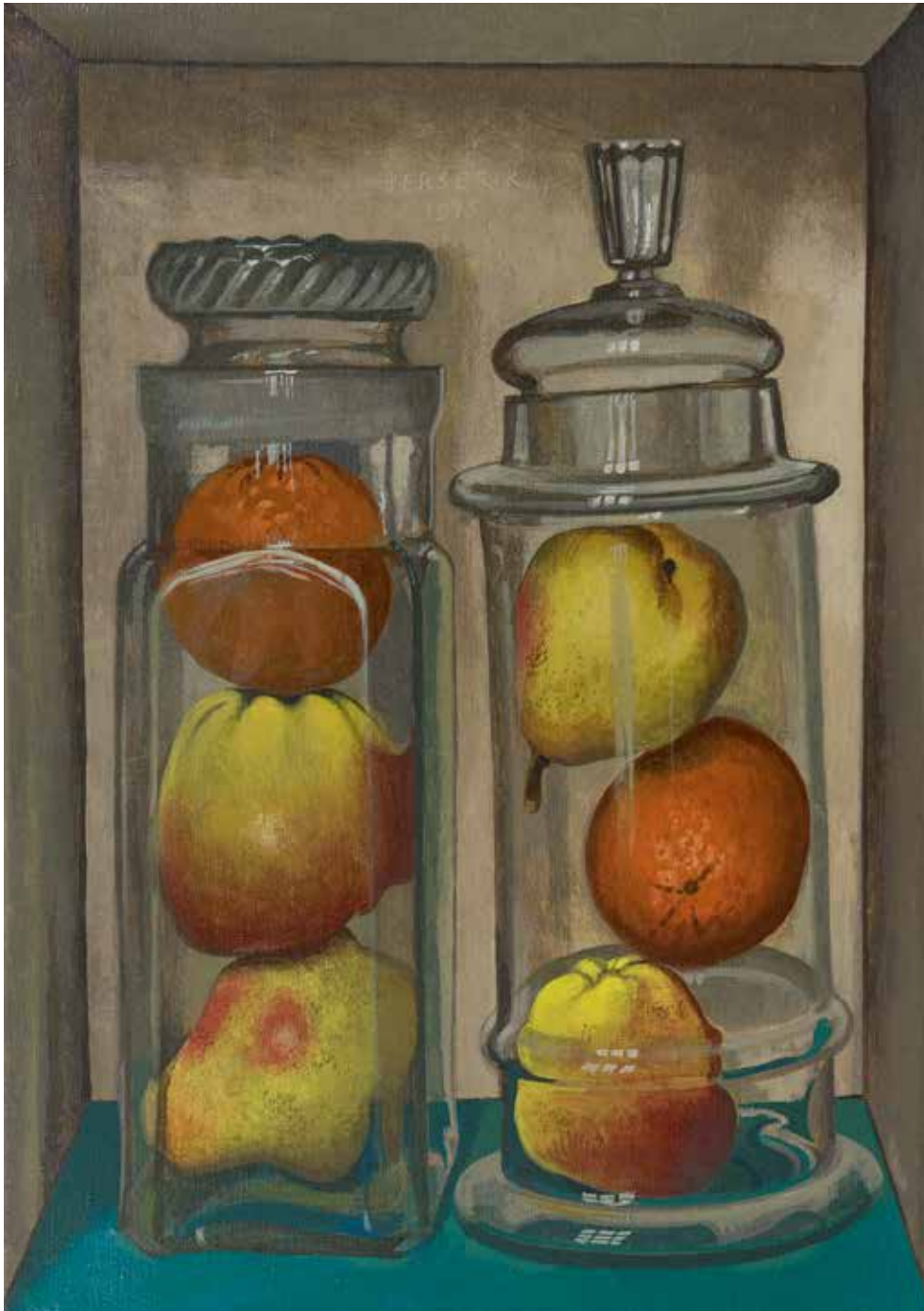
Kunsthandel Simonis & Buunk, Ede, 1997; part. coll. Antwerpen.

Literatuur:

Ard Huiberts, Ton Pelkmans, *Leven en werken van Jan H.W. Wittenberg (1886-1963), schilder en graficus*, Renkum 2004, cat.nr. 85 (op separate lijst).

Tentoonstelling:

Doorwerth, Museum Veluwezoom, *Leven en werken van Jan H.W. Wittenberg (1886-1963), schilder en graficus*, sept.-okt. 2004.

Hermanus 'Herman' Berserik

Den Haag 1921-2002

Stilleven met kunstfruit

acryl op doek 44,1 x 31,2 cm, gesigneerd middenboven
en gedateerd 1975.

Annotatie op etiket op spieraam: "Stilleven met
kunstfruit" 2-16 maart 1975, Berserik'.

Willem 'Wim' Bosma

Amsterdam 1902-1985

In de haven

olieverf op doek 45,2 x 55,4 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd 1930.

Joseph Antoon 'Anton' Rooskens

Horst 1906-1976 Amsterdam

Compositie

olieverf op board 49,6 x 35,2 cm, te dateren midden jaren 50.

Lucebert (Lubertus Jacobus Swaanswijk)

Amsterdam 1924-1994 Alkmaar

Hillbilly

gouache op papier 70 x 100,4 cm, gesigneerd middenonder en gedateerd 76.VIII.28.

Herkomst:

Kunsthandel Lambert Tegenbosch, Heusden 1995 (als 'slapend hart').

Literatuur:

tent.cat. *Lucebert: Arbeiten auf Papier 1950-1987*, Winterthur, Kunstmuseum Winterthur/Freiburg, Kunstverein Freiburg im Schwarzes Kloster/Oldenburg, Landesmuseum Oldenburg/Innsbruck, Galerie im Taxispalais, 1988, pag. 63, cat.nr. 49, met afb. in kleur pag. 46.

Tentoonstelling:

Lucebert: Arbeiten auf Papier 1950-1987, Winterthur, Zwitserland, Kunstmuseum Winterthur, maart-mei 1988/Freiburg, Zwitserland, Kunstverein Freiburg im Schwarzes Kloster, juni-juli 1988/Oldenburg, Zwitserland, Landesmuseum Oldenburg, juli-sept. 1988/Innsbruck, Oostenrijk, Galerie im Taxispalais, sept.-okt. 1988.

Eugenius Antonius Maria 'Eugène' Brands

Amsterdam 1913-2002

Korenveld

olieverf op doek 200 x 275 cm, gesigneerd rechtsonder en verso en te dateren 1976.

Literatuur:

Ed Wingen, 'Eugène Brands Panta Rei', Amsterdam 1987, afb. pag. 14-15 (met afb. in kleur); *Tableau 5* (1987), afb. pag. 83.

Tentoonstelling:

New York, The Netherland Club of New York in Automation House, *Eugène Brands*, maart 1987.

'Theo' Wilhelm Wolvecamp

Hengelo 1925-1992 Amsterdam

Compositie in Blauw

olieverf op doek 74,4 x 79,7 cm, gesigneerd verso en te dateren ca. 1949.

Annotatie verso: 'Compositie in Blauw, Amsterdam'.

Literatuur:

tent.cat. Amstelveen, Cobra Museum voor Moderne Kunst, *Miró & CoBrA – Experimenteel Spel*, 2015, afb. pag. 80; tent.cat. Bratislava, Slowakije, Danubiana Meulensteen Art Museum, *European Stars – Miró & CoBrA*, 2016, afb. pag. 308.

Tentoonstelling:

Amstelveen, *Cobra Museum voor Moderne Kunst, Miró & CoBrA – Experimenteel Spel*, okt. 2015-jan. 2016; Bratislava, Slowakije, Danubiana Meulensteen Art Museum, *European Stars – Miró & CoBrA*, juli-nov. 2016.

Corneille ('Corneille' Guillaume Beverloo)

Luik (België) 1922-2010 Auvers-sur-Oise (Frankrijk)

Couple sur la plage

olieverf op doek 18 x 14,3 cm, gesigneerd rechtsonder en gedateerd '67.

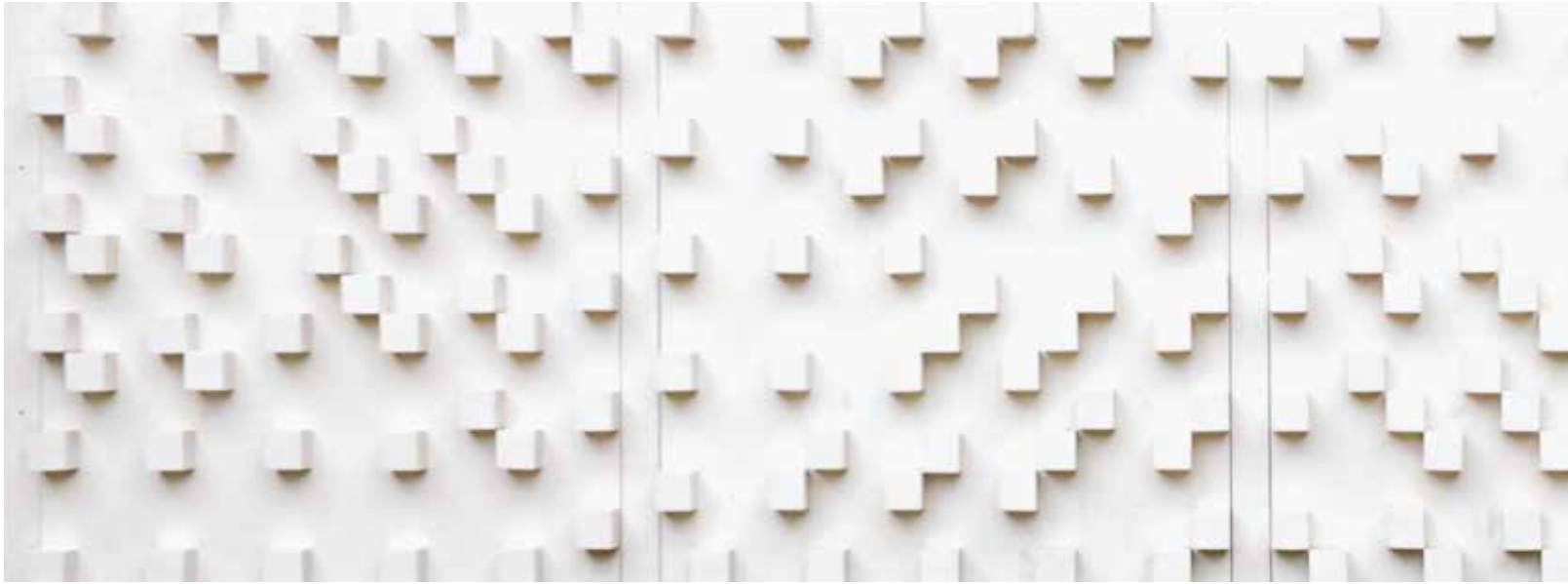
Annotatie verso: 'Couple sur la plage, Corneille '67'.

Herkomst:

Galerie Krikhaar, Amsterdam.

v.l.n.r.: Theo Wolvecamp, Anton Rooskens
en Eugène Brands, ca. 1970.
Afbeelding: RKD, Den Haag.

herman de vries

Alkmaar 1931

V73-17, 1973

hout, wit gelakt 21 x 26,7 cm, gesigineerd en gedateerd 1973 op onderzijde.

Annotatie op onderzijde: 'V 73-17'.

Herkomst:

coll. W. Sprang, Duitsland.

'André' Theo Aart Volten

Andijk 1925-2002 Amsterdam

Voorstudie voor Akoestische wand

hout, wit gelakt 75,5 x 325,5 cm.

Herkomst:

de nalatenschap van een architect, mogelijk Piet Elling (1897-1962), van het Nieuwe Bouwen.

Literatuur:

Antje von Graevenitz, *André Volten*, Mannheimer Kunstverein, 1975, afb. 30.

Deze plastiek is een kleiner model van de Akoestische wand die Volten in 1969 ontwierp voor de uitbreiding van het VARA-gebouw (door architect Piet Elling) in Hilversum (nu het Muziek Centrum van de Omroep). In Studio 1 van het MCO werden twee zijwanden bekleed met een plastiek van massief hout van Volten om de akoestiek te optimaliseren. Het was een functioneel ontwerp, gebaseerd op akoestisch onderzoek in het laboratorium van de NRU (later opgegaan in de NOS) over de beste geluidskwaliteit in een orkeststudio.

Armando

Amsterdam 1929

Innenstadt

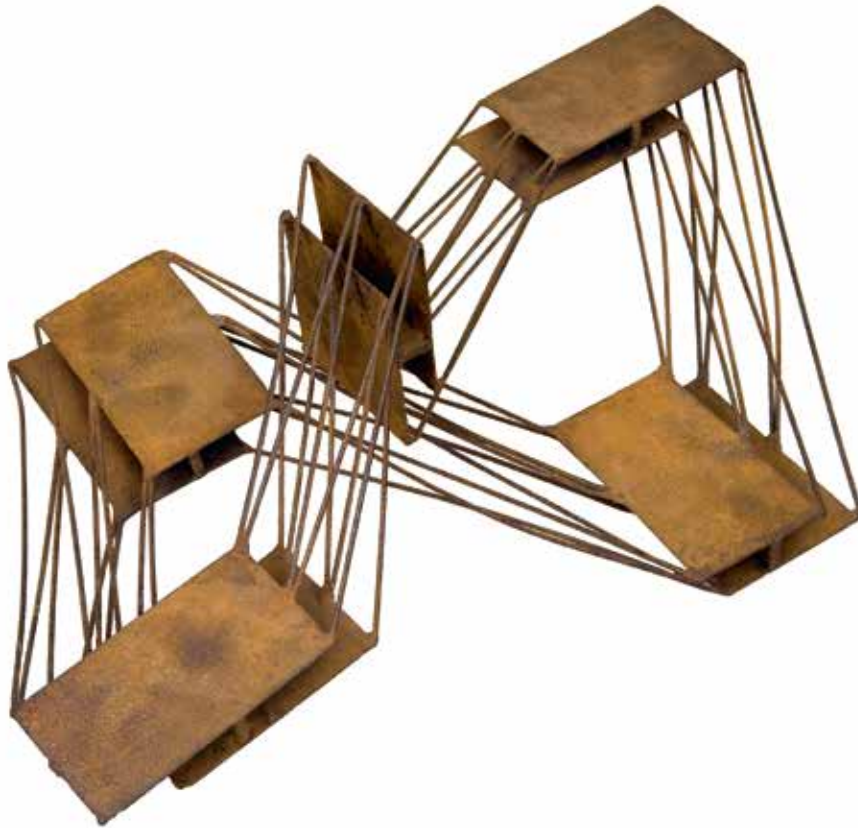
olieverf op doek 120,3 x 90,5 cm, op spieraam gesigneerd en gedateerd 2-83.

Annotatie op spieraam: 'Innenstadt'.

Herkomst:

Galerie Collection d'Art, Amsterdam, aldaar verworven ca. 1985, daarna door vererving in bezit gekomen van de vorige eigenaar.

'Carel' Nicolaas Visser

Papendrecht 1928-2015 Le Fousseret (Frankrijk)

Abstract

geoxideerd ijzer 18 x 59,5 cm, te dateren ca. 1956.

Herkomst:

Constant Nieuwenhuijs, Amsterdam, als geschenk van de kunstenaar ontvangen in 1956; part. bezit Amsterdam.

Auke de Vries

Bergum 1937

Zonder titel

geverfd staal h. 251 cm inclusief sokkel, gesigneerd op basis en te dateren ca. 2000.

Herkomst:
rechtstreeks gekocht van de kunstenaar door de vorige eigenaar.

Akkeringa J.E.H.	56	Karsen K.	44	Roosenboom M.C.J.W.H.	23
Allebé A.	67	Kate H.F.C. ten	37	Roosenboom N.J.	22, 29
Altink J.	95, 96	Kelder A.B.	81	Rooskens J.A.	126
Apol L.F.H.	62	Kever J.S.H.	70	Rust J.A.	47
Armando	131	Kirchner E.L.	95	Saalborn L.A.A.	103
Arntzenius P.F.N.J.	51, 54, 73	Kleijn L.J.	30, 31	Sande Bakhuyzen G.J. van de	12
Bakker Korff A.H.	33	Klinkenberg J.C.K.	41, 53	Sande Bakhuyzen H. van de	13
Benner G.	121	Klombeck J.B.	19	Sande Bakhuyzen J.J. van de	13
Berserik H.	124	Kluyver/Springer	46	Schelfhout A.	26, 28, 29
Bieling H.F.	84	Knip H.G.	6	Schelfhout L.	108
Bitter T.	114	Knip J.A.	6	Schiedges P.P.	39
Bodeman W.	21	Koekkoek B.C.	4, 17	Sluijters J.C.B.	105
Boers W.H.F.	117	Koekkoek H.	15	Smith H.	77
Bogaerts J.J.M.	122	Koekkoek I M.A.	17	Spohler J.F.	10
Borselen J.W. van	57	Koekkoek J.H.	15	Spohler J.J.	11
Bosboom J.	35, 55	Koekkoek J.H.B.	16	Spohler J.J.C.	10
Bosma W.	125	Koekkoek W.	16	Springer C.	44, 45
Brands E.A.M.	127	Kruseman F.M.	18, 20	Springer/Kluyver	46
Breitner G.H.	71	Lanooy C.J.	104	Tavenraat J.	19
Corneille	129	Leickert C.H.J.	27, 48, 49	Tholen W.B.	74
Deventer W.A. van	36	Looy J. van	68, 69	Velde G. van	110, 114
Dommershuijzen P.C.	49	Lucebert	126	Velden P. van der	84
Eerelman O.	91, 92, 93	Maris J.H.	41, 52	Verschuur W.	47
Eversen A.	47	Martens G.G.	96	Vertin P.G.	35
Fiedler O.H.	112	Mastenbroek J.H. van	85	Vertin/Rochussen	34
Gabriel P.J.C.	65	Mauve A.	60, 61	Verveer S.L.	33
Gestel L.	107	Meijer J.H.L.	38, 40	Visser C.N.	132
Gorter A.M.	78	Meijer S.	119	Volten A.T.A.	130, 131
Graafland R.A.A.J.	76	Mesdag H.W.	63	Voorden A.W. van	83
Greive J.C.	46	Meulen F.P. ter	61	Vreedenburg C.	74, 75
Grosz G.	113	Mondriaan P.C.	102	Vries A. de	133
Gubbels K.	86	Munthe G.A.L.	62	vries h. de	130
Hell J.G.D. van	106	Nanninga J.	115	Vries J. de	98
Hoffmann G.J.	41	Nieweg J.	118	Waay N. van der	68
Hoppenbrouwers J.F.	37	Oepts W.A.	104	Waldorp A.	36
Hove B.J. van	32	Pieters E.	79	Warb N.	109
Hulk A.	8	Rees O. van	111	Weissenbruch H.J.	64
Hulk H.	9	Rip W.C.	82	Werkman H.N.	120
Hulk jr. J.F.	9	Rochussen Ch.	35	Wiegers J.	94, 97
Hulk sr. J.F.	9	Rochussen/Vertin	34	Witsen W.A.	69
Hussem W.F.K.	87, 116	Roëde J.	116	Wittenberg J.H.W.	123
Israëls I.L.	72	Roelofs O.W.A.	5, 58, 59	Wolvecamp Th.W.	128
Israëls J.	55, 90	Roelofs W.	56	Zee J. van der	99
Ivanowski S.	113	Ronner-Knip H.	7		
Jongkind J.B.	28	Roosenboom A.	23		

Colofon

Samenstelling en eindredactie:

Joke Buunk, Kas Buunk, Constance Moes,
Mariëtte Simonis, Emilie Snellen

Tekst:

Kas Buunk (Rotterdamse Academie),
Constance Moes

Ontwerp:

DDK, Utrecht

Advies:

Paul Mertz, Amsterdam

Portretfoto pag. 3:

Fotostudio Arjan van Bruggen, Ede

Historische foto's:

Hannah Overeem

Fotografie en lithografie:

Benno Slijkhuis, Wilco Art Books, Amersfoort

Druk:

Wilco Art Books, Amersfoort

© 2017/2018 Simonis & Buunk Kunsthandel, Ede
Druk- en zetfouten voorbehouden.

SIMONIS & BUUNK
EEN KEUR AAN KUNST